

Bağımsız Araştırmacı
İskender KANTEMUR

BFI Wien, Viyana/Avusturya
erkan1_4@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0642-5240>

Eser Geçmişi / Article Past: Başvuruda bulundu. / Applied 09/08/2022 Kabul edildi. / Accepted 06/09/2022

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1159615>

Araştırma Makalesi

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Screenedturnitin

Sultan V. Murad Dönemi'nin Viyana Basınına Yansımaları

Reflections of the Sultan Murad V Period on the Vienna Press

Öz

Sultan V. Murad'ın hâkimiyeti daha doğrusu tahtta bulunma dönemi, devlet ricalinin çöküşün önüne geçmek için mücadele verdiği, Avrupalı büyük devletlerin ve Rusya'nın üstünlüğünün aşikâr olduğu, imparatorluk bünyesinde bulunan halkların bağımsızlıkları için savaştığı, Avrupaî düşünce, düzen ve yönetim modellerinin tatbikinin tartışılıp uygulandığı bir döneme tesadüf eder. Mecburiyetlerin zorunlu kıldığı bu dönüşüm Balkanlarla yakından ilgilenen Avusturya'nın da ilgiyle takip ettiği bir süreçtir. Almanya, Rusya ve Avusturya'nın ortak görüşmelerinin ardından Avusturya Başvekili Andrassy'nin kaleme aldığı ve gayrimüslim tebaanın din, ibadet ve vergileri konusunda iyileştirilmelerin istendiği Andrassy Nota'sı olarak bilinen tebliğ, Sultan V. Murad döneminin hemen öncesinde verilmiştir. Son derece hareketli geçen ve ardı kesilmeyen olayların yaşandığı bu kısa dönemin Viyana basınına yansımaları ana hatlarıyla burada aktarılamaya çalışılacaktır. Zira Sultan V. Murad dönemine dair hemen her gün ve oldukça kapsamlı haberler yapılmıştır. Ancak bunların tamamına yer vermek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte sultanların azil ve cülûsları, nazır cinayetleri, Osmanlı-Sırp Savaşı ve meşrutiyet tartışmaları çalışmamın temelini oluşturmaktadır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bünyesindeki gazetelerin tamamının taranması gayrikabil olduğundan sadece Viyana merkezli gazetelere yer verilmiştir. Çalışmada ismi geçen gazetelere Avusturya Milli Kütüphanesi Dijital Arşivi'nde ulaşmak mümkündür.¹

Anahtar Kelimeler: Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murad, Avusturya, Viyana, Basın

1 Avusturya Milli Kütüphanesi: <https://anno.onb.ac.at> (Web. 11.03.2022)

ATIF: KANTEMUR İskender, "Sultan V. Murad Dönemi'nin Viyana Basınına Yansımaları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3 (Eylül 2022), s. (614-650)

CITE: KANTEMUR İskender, "Reflections of the Sultan Murad V Period on the Vienna Press", *Journal of History and Future*, 8/3 (September 2022), pp. (614-650)

Abstract

The reign of Sultan Murad V, more precisely, the period of his accession to the throne was coincides in a periode, where the dignitaries struggled to prevent the collapse of the state. The superiority of the European great powers and Russia was obvious and the peoples within the empire fought for their independence. The application of European thoughts, order and management models were discussed and applied. This transformation, which is required by the obligations, is a process that Austria, which is closely interested in the Balkans, also followed with interest. The communiqué known as the Andrassy Note, which was written by the Austrian Prime Minister Andrassy after the joint meetings of Germany, Russia and Austria, and asking for improvements in religion, worship and taxes of non-Muslim peoples, was given just before the reign of Sultan Murad V. The reflections of this short period on the vienna press, in which extremely active and uninterrupted events took place, will be tried to be conveyed in this article. Because almost every day and quite comprehensive news about the period of Sultan Murad V has been made, it was not possible to include all of them. However, the depositions and the enthronements of the sultans and the murders of the ministers, the Ottoman-Serbian war and the constitutional debates from the basis of my work. Since it is not possible to peruse all the newspapers in the Austro-Hungarian Empire, only Vienna-based newspapers are included. It is possible to reach the newspapers mentioned in the study in the Austrian National Library Digital Archive.

Keywords: Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murad, Austria, Vienna, Press

Giriş

Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Tanzimat döneminin getirdiği dönüşümü sürdürme isteğinde olduğunu ifade etmiş ancak müteakip senelerde bu sözün yerini keyfi ve merkezi bir yönetim almıştır. Bu dönüşümün destekçisi olan Jön Türkler (Yeni Osmanlılar/Genç Osmanlılar) ile arasında sıkıntılar yaşanmış ve üstesinden gelinemeyen bu uyumsuzluk nedeniyle devletin üst kademeli memurları Sultan Abdülaziz'in hal'ine karar vermişlerdir. Elbette onun hal'inde sadece meşrutiyet yanlıları değil ona husumet besleyen devlet erkânı da aktif rol almıştır.

Dönemin yaygın kanaatine göre meşrutiyet fikri sorunların çözümü olarak görülmekte idi. Fikrin savunucularının gücü bu dönüşümü gerçekleştirme konusunda yetersiz olduğundan, tetikleyici bir etken olarak talebeler sokağa sürülmüş, Sultan Abdülaziz iyice köşeye sıkıştırılmış ve ardından kritik noktalara yeni atamalar yapılması sağlanarak darbenin yolu açılmıştır. Sultan Abdülaziz'in ilk fırsatta eski sadrazamı görevine iade edeceği ve talebe-i ulûm hareketinde sorumlulukları olanları görevlerinden uzaklaştıracağı düşüncesi de onun hal'inde etkili olmuştur. Dolayısıyla veliaht Murad Efendi'nin tahta çıkarılması ekâbirler ve Sultan Abdülaziz'in uyuşmazlıklarının ürünü olarak vücut bulmuştur. Gücü elinde tutan vükelâ içeride ve dışarıda baskıların azaltılması, ekonomin düzene sokulması ve dönüşümün devamı için Murad Efendi'yi tahta oturtmuşlardır.

Osmanlı tarihi içinde oldukça kısa bir yer tutan ancak son derece hareketli geçen V.

Murad dönemini birkaç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki 1876 darbesi yani Sultan Abdülaziz'in hal'i ve V. Murad'ın cülûsudur. Akabinde yaşanan ve intihar mı, yoksa cinayet mi olduğu tartışmalı olan mahlû' Sultan Abdülaziz'in ölümü hadisesi ve bu olayla ilişkilendirilen ama daha ziyade şahsi husumetten ötürü gerçekleştirilen ve Çerkez Hasan Vak'ası olarak bilinen nazır cinayetleridir. Devlet, ardı ardına gelen bu olaylarla çalkalanırken Balkanlarda devam eden isyanlar ve Sırp'ların durumdan istifade ederek savaş ilanını karşı karşıya kalınmış olması da yine bu dönemde gerçekleşmiştir. V. Murad ise daha saltanatının başında yaşanan olaylarla ruhen ve bedenen tükenmiş, akli dengesini kaybetmiştir. Dolayısıyla bu halde devlet yönetiminde kalmasının mümkün olmadığı görülmüş ve hal'ine karar verilmiştir. Tedavisi mümkün olmasına karşın hastalığı bahane edilerek bu sıkıntılı dönemde yeni bir padişah tahta çıkartılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en kısa hüküm süren padişahı yerini en uzun hüküm süren padişahlardan Sultan II. Abdülhamid'e bırakmıştır. Vuku bulan bu hadiseler ise meşrutiyet tartışmalarının gölgesinde cereyan etmiştir.

Bu dönemle ilgili Viyana basınında ele alınan haberlerin tamamına yer vermek mümkün değildir. Zira hemen her gün ve yer yer çok geniş haberler kaleme alınmıştır. Dolayısıyla zikredilen ana meselelerle ilgili atıflarda verilen eserlerden yararlanmak dönemin daha iyi kavranması için elzemdir. Çalışmada sadece Viyana menşeli gazeteler ve bu gazetelerin haberlerine yer verilmiş, farklı kaynak ve yorumlardan özenle kaçınılarak Avusturya'nın Osmanlı'da yaşananları algılayış ve yorumlayış şekli aynen aktarılmaya gayret edilmiştir. Olaylar kronolojik olarak takip edilmiş ve tekrarlardan mümkün olduğunca kaçınılarak zikredilen meselelerle ilgili taze haberlere yer verilmeye çalışılmıştır.

1. Sultan Abdülaziz'in Hal'i ve Murad Efendi'nin Tahta Çıkışının Yurt Dışına Akisleri

Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) hal'i ile ilgili 30 Mayıs tarihli *Neues Wiener Tagblatt* gazetesinin akşam baskısında "Sultanın Tahttan İndirilişi" başlığı ile verilen haberde, Sultan Abdülaziz'in bütün halkın isteği doğrultusunda tahttan indirilerek yerine Murad Efendi'nin Sultan ilan edildiği belirtilmiştir.² 31 Mayıs tarihli *Die Presse* gazetesi

2 *Neues Wiener Abendblatt*, 30.05.1876, s. 4. Elbette Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilişin pek çok sebebi olmakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin 1870'lerin başından beri ciddi sorunlarla boğuşuyor olmasının etkisi büyüktür. Anadolu'da baş gösteren kıtlığa (1873-1875), maliyede yaşanan derin kriz de eklenmişti. Kıtlığın boyutu öylesine büyüktü ki isyanlar baş gösteriyor, pek çok insan hayatını kaybediyordu. Gönderilen yardım taleplerinde insanların çocuklarını cami önlerine bıraktıklarından ve hatta yardımların gelmemesi durumunda birbirlerini yeme derecesine geleceklerinden bahsediliyordu. 1873/1875 senelerinde bu minvalde vakalar yaşandığı kabul görmektedir. Ayrıca Balkanlarda da ayaklanmalar başlamış, 1874 senesinde Hersek'te baş gösteren isyan, bir yıl sonra Bosna ve Karadağ'a sıçramıştı. Sultan Abdülaziz'in azlinden hemen evvel Bulgaristan da isyan bayrağını çekmişti. Bölgede Müslüman ve Hristiyanlar arasında kanlı çatışmalar gerçekleşmekte, Müslüman halk canlarını kurtarmak için iltica etmekteydi. Avrupa'nın Müslümanlara uygulanan zulmü görmezden gelmeleri İstanbul'da tepkilere neden olmuş, binlerce talebe sokaklara dökülüp hükûmetin istifasını isteyince, Sultan Abdülaziz de bu yönde bir karar almak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla Sultan Abdülaziz'in azli meselesi halkın istek ve arzusundan ötürü değil, özellikle son yıllarda yaşanan ve üstesinden gelinemeyen olaylar silsilesinin bir sonucu olarak tezahür etmiştir. Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi İslam Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 83; Yener Bayar, *1873-1875 Orta Anadolu Kıtlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2013, s. 81. Bununla birlikte önemli olan bir diğer husus, Abdülaziz'in softa hareketine adı karışan isimlerden intikam alabileceği düşüncesidir. Padişahın uygun

ise akşam saatlerinde ulaştığını belirttiği telgrafa göre bu önemli hadiseyi daha detaylı aktarır. Murad Efendi'nin Allah'ın lütfu ve milletin arzusu üzerine Sultan ilan edildiğini, Hristiyan ve Müslümanların bu olayı mutlulukla karşıladıklarını belirtmiştir.³ Gazete, ismine yer vermeksizin bir kaynağından aldığı Sultan V. Murad ile ilgili bazı bilgilere de yer vermiştir. Buna göre Sultan V. Murad 36 yaşında, yetenekli ve kararlı bir kişidir. Avrupaî bir görgü ve eğitime sahiptir. Reform yanlısı Jön Türkler'e tahta çıkış şeklinin değiştirilmesi meselesindeki tutumlarından dolayı son zamanlara kadar mesafeli davranmış, tahta çıkmadan evvel devletin içinde bulunduğu durumdan memnuniyetsizliğini dile getirmekten de geri durmamıştır. Haberin devamında, bazı saray entrikalarına onun isminin bulaştığı, aynı düşünceleri paylaştığı kişilerle bir araya gelip görüşmeler gerçekleştirdiğine de yer verilmiştir.⁴

Sultan V. Murad son zamanlarda ulemâ ile de ilişkilerini iyi tutmuştur. Ulemâ, mahlû' Sultan Abdülaziz'in mecburen de olsa Avrupa'nın isteklerine boyun eğmesi ve Kur'an'a aykırı olarak oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi tahta çıkarma çabalarından rahatsız olmuş ve Murad Efendi'nin safında yer almıştır.⁵ Benzer bir haberi *Morgen-Post* gazetesinin 31 Mayıs tarihli baskısında da görmek mümkündür. Gazete "*Sultan Murad V.*" başlığı ile verdiği haberde, pek çok kez haber edildiği üzere mahlû' Sultan Abdülaziz'in veliaht Murad Efendi'nin yerine oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi tahta çıkarmak için çaba sarf ettiğini ancak başarılı olamadığını yazmıştır.⁶

bir ortamda yeniden Mahmud Nedim Paşa'ya sadrazamlığa getirmesi bu isimlerin en azından sürgün edilmeleri anlamına gelebilirdi. Dolayısıyla bu ihtimalin de önüne geçmek ve kendi ikballerini garanti altına almak için Sultan Abdülaziz'in azli kaçınılmaz olmuştu. Özellikle Hüseyin Avni Paşa bu konuda oldukça istekliydi. Hatta önceleri Sultan Abdülaziz'i zehirleterek öldürmeyi dahi düşünmüştü. Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli – Haritalı*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021, s. 3175; Şükrü Karatepe, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 78.

3 *Die Presse*, 31.05.1876, s. 1. Bu mutluluk Sultan V. Murad'ın cülûs sürecinde Beyazıt Meydanı'nda kendini göstermiştir. Sultan V. Murad Beyazıt Meydanı'ndan geçerken arabasının atları çıkartılıp bir müddet halk tarafından çekilmiştir. bkz. Sertoğlu, s. 3232.

4 *Die Presse*, 31.05.1876, s. 1. Gazete onun isminin çeşitli entrikalara karıştığını belirtmekle birlikte, Jön Türker'e mesafeli olduğunu belirtmiştir. Oysa V. Murad'ın dönemin muhalif aydınlarıyla bir araya gelip görüştüğü bilinmektedir. Örneğin Namık Kemal bu isimlerden biri olup V. Murad tarafından özel sekreterliğine getirilmiştir. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996, s. 161. Ayrıca gazetenin Jön Türkler olarak tabir ettiği kesim devletin hayatta kalabilmesi için anayasanın ilan edilmesi ve parlamentonun açılmasını savunun aydın sınıfıdır. Bu hareketin devamı niteliğindeki muhalif hareket II. Abdülhamid devrinde daha etkin faaliyetlerde bulunduğundan bu isim o devrin muhalifleriyle özdeşleşmiştir. 1876'ya kadar yürütülen muhalif hareket daha ziyade Yeni Osmanlılar/Genç Osmanlılar (1865-1876) olarak da anılır. Kemal Beydilli, *Yeni Osmanlılar Cemiyeti*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yeni-osmanlilar-cemiyeti> (Web 12.03.2022).

5 *Die Presse*, 31.05.1876, s. 1. Abdülaziz'in hal' edilmesi için bir fetvaya gerek vardı. Midhat Paşa, Fetva Emimi Kara Halil Efendi'ye „Padişah mülk ve milleti tahrip ve Müslüman beytülmalını israf etti. Halkın halini ıslah için tahttan indirilmesi düşünüyor. Buna şer'an cevaz var mıdır?“ diye sorduğunda, Halil Efendi „Bu hayırlı işe çarşaf kadar fetva veririm.“ demiştir. Bu ifadeler ulemânın Abdülaziz hakkındaki kanaatlerine bir örnek teşkil etmektedir. bkz. Cevdet Küçük, „Abdülaziz“, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 183.

6 *Morgen-Post*, 31.05.1876, s. 1. Sultan Abdülaziz'in bu yönde bir isteği olduğu bilinmekteydi. Hatta oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'ye askeri rütbelere vermiş ve çeşitli törenlerde teşrifatta bulunmasını sağlamıştı. Böylelikle devletin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemlerde kendi yerini ve geleceğini garanti altında tutmayı amaçlıyordu. İbrahim Satı, *Sultan V. Murad'ın Hayatı ve Kısa Saltanatı*, Yüksek Lisans Tezi,

Olayı Avrupalılar açısından değerlendiren *Die Presse* gazetesi, durumun karmaşık bir hal aldığını, tek kişinin ki bu kişi yeni bir Muhteşem Süleyman dahi olsa devleti içinde bulunduğu durumdan çıkaramayacağını ifade ederek vasal devletlerin bu durumdan istifade etmeye yönelebileceklerini belirtmiştir.⁷ Vuku bulan hadisenin Rusya'nın da çıkarlarına aykırı olduğunu belirten gazete, bu değişimin onlar adına ya sürpriz bir gelişme ya da önüne geçemedikleri bir olay olduğunu ifade ederek Rusya'nın Abdülaziz'e İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için donanmasıyla asker çıkarmayı teklif ettiği iddiasına yer vermiştir.⁸ *Morgen-Post* gazetesi ise Avrupalıların Sultan V. Murad'a sempati ile baktıklarını ve devletinin dağılmasının ve çöküşünün önüne geçmek için kolları sıvayacağını belirterek, ona duyulan itimadı dile getirmiştir.⁹

Die Presse gazetesinin aynı tarihli akşam baskısında *Kölnische Zeitung* gazetesinin Paris'ten gönderdiği telgrafi esas alarak verdiği habere göre bu değişime öncülük edenler Sadrazam Mehmed Rüşdi Paşa ve Midhat Paşa'dır¹⁰. Sultan V. Murad kendisinden istenen üç şartı kabul etmiştir. Bu şartlar ise düzenli olarak yapılacak Ayan toplantıları, sarayın ıslah edilmesi ve Sultanın şahsi bütçesinin beş milyon kuruşa indirilmesidir.¹¹ Gazete ayrıca Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ile ilgili olarak 23 Mayıs'ta gerçekleşen ve Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Midhat Paşa'nın katıldıkları bir toplantıdan bahsederek, Sultan Abdülaziz'in devletin giderleri için dört milyon lire teklif ettiği, nazırların ise miktarı on milyona çıkarmasını istediklerini belirtir. Sultan Abdülaziz'in parasına kıyamamış olmasının onun tahttan indirilmesinde etkili olmuş olabileceğini öne sürer.¹²

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, 2020, s. 15-16.

7 *Die Presse*, 31.05.1876, s. 1.

8 *Die Presse*, 31.05.1876, s. 1-2. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişi Rus elçisi İgnatıyef'in beklendiğini iddia ettiği bir gelişmeydi. Bu durumun Rusya açısından olumsuz bir hal alacağını biliyordu. Hatta Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve ölümüne dair hazırladığı raporunda, Abdülaziz'in Jön Türklerin suikastına kurban gittiğini ifade edecekti. Öyle ki bu durum Rusya'nın Osmanlı üzerinde oluşturmak istediği etkinin kırılması anlamına geliyordu. Özhan Kapıcı, *Osmanlı – Rus İlişkilerinde N.P. İgnatıyev Dönemi ve Rusya'nın Osmanlı Siyaseti (1864-1877)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2013, s. 414.

9 *Morgen-Post*, 31.05.1876, s. 1; Bu yönde bir teyit İspanyol gazetelerinde de gözlemlenmiştir. bkz.Tufan Turan, "İspanyolların Gözünden Osmanlı Devleti'nde 1876 Darbesi ve Sultan II. Abdülhamid'in Tahta Çıkış Süreci", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı 65, 2019, s. 5-6.

10 *Die Presse, Abendblatt*, 31.05.1876, s. 1. Sultan Abdülaziz hal'inden önce Midhat Paşa ile görüşmüş ve kendisinin tahttan indirileceği yönünde söylentiler olduğundan bahsetmiştir. Bu durum karşısında ne yapması gerektiğini sorduğunda, Midhat Paşa bütün tebaanın hür ve eşit kılınmasını ayrıca devlet adamlarının yetki ve sorumluluklarının kanunen belirlenmesini tavsiye etmiş ancak bu yönde adımlar atılmamıştır. Bknz. Yavuz Özgüldür, Serdar Özgüldür, "1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Sayı 5, 1994, s. 317.

11 *Die Presse, Abendblatt*, 31.05.1876, s. 1.

12 *Die Presse, Abendblatt*, 31.05.1876, s. 1. 1875/1876 yılı mali bütçesine bakıldığında bütçe açığının 500.000.000 kuruşun üzerine çıktığı görülmektedir. Aynı dönem yapılan askeri harcamalar 550.000.000 kuruş seviyelerindedir ve önceki yıla göre % 5'lik bir küçülme yaşanmıştır. Sultanın harcamaları ise 133.000.000 kuruş civarında olup, yaklaşık % 5'lik bir bütçe payına sahiptir. Fatih Sefa Topçu, *Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2014, s.123; 126-127. Devlet içerisinde harcamaları denetleyen bir kurum henüz teşekkül etmemişti. Sultan Abdülaziz keyfi davranıp ordu ve donanmayı yenileme adına gemiler ve büyük toplar alınması yönünde talimatlar veriyordu. Findley, s. 107. Devlet erkânı

Haziran ayının ilk günü yayımlanan *Die Presse* gazetesinin “Murad V ve İsyân” başlığı ile birinci sayfadan verdiği habere göre taht değişimi karşısında isyancılar ve vasal devletlerin neler yapacakları kestirilememektedir. Büyük devletler kendi politikalarını, Osmanlı Devleti ve isyancılar arasında vuku bulacak hadiselerle göre şekillendirecektir, denilmektedir. Devamında ise Belgrad’dan edinilen izlenime göre Sırp’ların bu değişimden pek hoşnut olmadıkları, yeni yönetimin Sırp Hareketi’ne karşı isteksiz bir tavır sergileyeceğinden korkulduğundan bahsedilmektedir. Buna mukabil Sırp’ların savaş hazırlıklarını tamamladıkları ve Rusların emri altında harekete hazır bekledikleri de ifade edilmiştir. Dolayısıyla haberde, Osmanlı’nın yapacağı bir hatanın Sırp’ların savunma durumundan saldırı durumuna geçmesini tetikleyebileceğinden bahsedilerek Osmanlı’nın bu olasılığa karşı önlem alması gerektiği ancak alınacak önlemlerin Osmanlı’nın Bosna ve Bulgaristan’daki varlığını olumsuz yönde etkileyeceği de belirtilmiştir.¹³

Die Presse gazetesi akşam baskısında, Serasker Hüseyin Avni Paşa ile ilgili bir iddia ortaya atar. İddiaya göre Sultan V. Murad, Hüseyin Avni Paşa’yı veliahtlık meselesinde Yusuf İzzeddin Efendi’den yana olduğu için görevden alma eğilimindedir.¹⁴ Gazete Hüseyin Avni Paşa’yı Hristiyanlara verilecek her türlü tavize karşı olan, Sırbistan ve Karadağ’a savaş ilan eden kişi olarak tanımlar. Dolayısıyla onun görevden alınmasının diplomasi çevrelerince olumlu karşılanacağını ifade eder.¹⁵

Gazete ayrıca Sultan V. Murad ile ilgili Macar Oryantalist Hermann Vámbéry’den bazı aktarımlara yer verir. Vámbéry’e göre mahlû‘ Sultan Abdülaziz ve Sultan V. Murad arasındaki en belirgin farklılık, Sultan V. Murad’ın babası Sultan Abdülmecid gibi yumuşak huylu ve mütevazı biri oluşudur. Ayrıca iyi seviyede Fransızca bilmekte olup tarih, coğrafya ve fen bilimlerine dair de malumat sahibidir. Devlet ricaline ve ülkesinin dostlarına kulak verirse iyi bir yönetim sergileyebilecektir, denilmektedir.¹⁶

mezkûr miktarı sultanın şahsi servetinden karşılamak istemişler ancak olmuşuz bir yanıt almışlardır. Sultan Abdülaziz tahttan indirilmeden önce 26 Mayıs tarihinde Hüseyin Avni Paşa’nın Paşalimanı’ndaki yalısında bir toplantı yapılarak, ihtilalin 31 Mayıs’ta hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Ancak bu tarih olayın açığa çıkma şüphesi belirince 30 Mayıs’a çekilmiştir. Küçük, “Abdülaziz”, s. 183.

13 *Die Presse*, 01.06.1876, s. 1. Osmanlı devletinde vuku bulan isyanlar Abdülaziz döneminde kendini göstermişlerdi. Lübnan’da Dürziler ve Maruniler arasında yeniden çatışmalar başlamıştı. 1862 senesinde ise Karadağ’da bir ayaklanma çıkmış, bu durum Sırbistan, Romanya ve Girit’te de çeşitli olayların yaşanmasına neden olmuştu. Romanya’da bulunan Karol Prensiği tanınıp, Sırbistan kalelerinden Türk askerlerinin çekilmesi kabul edilmiştir (1867). Aynı yıl Girit özel bir yönetime kavuşturulmuş; Bulgar kilisesinin kurulmasına izin verilerek, bağımsızlıklarının önü açılmıştır (1870). Sonraları Hersek ve Bosna’da isyanlar baş gösterecek, bu isyanlar Sırbistan ve Karadağ’a sıçrayarak Osmanlı-Rus savaşına (1877-1878) kadar uzanan bir süreci tetikleyecektir. Küçük, Abdülaziz, s. 180.

14 *Die Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 1. Böyle bir değişim gerçekleşmemiştir. Daha sonra değinileceği üzere Hüseyin Avni Paşa katledilene kadar bu makamda kalmaya devam edecektir.

15 *Die Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 1.

16 *Die Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 1. Ayrıca piyano ve batı musikisi dersleri de almıştır. Resim ve mimarlıkla ilgilenen Murad Efendi marangozlukla da meşgul olmuştur. Şehzade Murad sadece iyi bir eğitim almamış, Sultan Abdülaziz’in yaptığı seyahatlere de katılmıştır. 1863 ve 1867 senelerinde Sultanla birlikte Mısır ve Avrupa’ya gitmiş ve orada yoğun bir ilgi görmüştür. Satı, 9.-10; 24; Alan Palmer, *Verfall und Untergang des Osmanischen Reiches*, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1997, s. 202-203; Lewis, s. 161; Hans-Jürgen Kornrumpf, *Murad V.*, <https://biolox.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1408> (Web. 11.03.2022). Sultan V. Murad şehzadelik ve veliahtlık döneminde içkiye pek düşküdü. Hatta onun

Morgen-Post gazetesi yeni bilgiler dâhilinde, ilk haberlerin aksine taht değişikliğinin halkın ve sarayın arzusu ile gerçekleşmediğini, bunun bir ihtilal olduğunu ve darbecilerin ise nazırlar olduğunu ve oldukça ustaca uygulandığını ifade eder. “*Abdülaziz Nasıl tahttan İndirildi?*” başlığıyla verdiği haberin devamında, darbenin sebebini Sultan Abdülaziz ile yapılan toplantıya bağlar. Zira bu toplantıda Sultan Abdülaziz’den devletin savaş giderlerine harcanması için hazine-i hassadan para tahsis etmesi istenmiş ancak o buna razı olmamıştır. Bunun üzerine 29 Mayıs tarihinde Sadrazamın başkanlığında Dolmabahçe Sarayı’nda nazırlar toplanmış, bu toplantıya şeyhülislam da katılmıştır. Yapılan görüşmenin sonunda Sultan Abdülaziz’in hal’ine karar verilmiştir.¹⁷

Gazete başka bir varyasyon daha olduğunu ve buna göre nazırların Abdülaziz’den bir toplantı talep ettiklerini ve bu toplantı esnasında Şeyhülislam Hayrullah Efendi’nin padişaha halkın yönetiminden memnun olmadığını ilterek, hal’ edildiğini söylediğini aktarır. Daha sonra Valide Sultan ile Topkapı Sarayı’na götürülmüşlerdir.¹⁸ Akabinde Murad Efendi, devlet adamları ve ulemâ ile bir araya gelmiş ve saraya geçerek biatları kabul etmiştir. Halk bu değişime tepki göstermemiş hatta olumlu karşılamış, esas hareketlilik ise Hristiyan muhitleri olan Galata ve Pera’da gözlemlenmiştir.¹⁹

Gazete aynı sayfada Sultan V. Murad’ı kastederek “*Reform Sultanı*” başlıklı bir habere yer vermiştir. Ulaşan haberlere şüpheyle yaklaşmakla birlikte, Sultan V. Murad’ın Türkiye’yi meşrutî bir yapıya dönüştürmeyi arzuladığını ifade etmiştir. Sahip olduğu imtiyazlardan ve despotvari gücünden vazgeçip halkına yönetime katılma hakkı verecektir. Ayrıca devlet yönetimini kontrol ve düzene koyması adına Ayan Meclisi toplanmasına, finansal harcamaların takip edilmesine ve bütçenin temsilciler tarafından kararlaştırılmasına, sultana tahsis edilen bütçe miktarının ciddi oranda azaltılmasına, sultanın ve devletin servetini sömüren sarayın ise tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir. Habere göre gerçekleştirilmesi planlanan ilk reform programının temelini bu maddeler oluşturmaktadır.

şampanya ile tanışması da yaptığı seyahatte, Paris’te olmuştu. Palmer, s. 209; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad’ın Tedavisine ve Ölümüne Ait Rapor ve Mektuplar*, <https://belleten.gov.tr/tammetin-pdf/807/tur> (Web. 11.03.2022), s. 318. Murad Efendi Avrupa seyahatinde İngiliz veliahttı Prens Edward ile yakınlık kurmuş, onun teşvikiyle mason teşkilatına girmiştir. Üstad-ı azam ilan edilen V. Murad adına bir lonca kurulmuştur. Dolayısıyla onun Avrupa’yla ilişkileri sıkı tutacağı, batılı bir devlet anlayışıyla hüküm süreceği düşünülüyordu. Ayrıca bu aidiyet daha sonraları onun tekrar tahta çıkarılması yönündeki faaliyetlere de neden olacaktı. Karatepe, s. 81.

17 *Morgen-Post*, 01.06.1876, s. 1. Benzer ifadeler *Times* gazetesinde de geçmektedir. bkz. Aynur Çömlekçi, “*V. Murad’ın Tahta Çıkışının ve Saltanatının Yabancı Basına Yansımaları*”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Sayı 63, 2019, s. 310. Bu tür istekler aslında ilk kez dile getirilmiş değildi. Hüseyin Avni Paşa 1874/1875 senelerinde Sadaret makamında bulunurken padişahıtan benzer isteklerde bulunarak ordunun ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Ancak durumdan rahatsız olan Abdülaziz bu ve başka nedenlerden dolayı Hüseyin Avni Paşa’yı azletmiş ve Ahmed Esad Paşa ikinci kez Sadaret makamına getirilmiştir. Palmer, s. 205; Sertoğlu, s. 3174-3175. Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilişini Murad Efendi de destekliyordu. Hatta bu bağlamda Hristaki isimli bir sarraftan borç alarak, harcamalarda bulunmuştur. Abdülaziz’in tahttan indirilmesinin ardından bu borcu ödemek için mahlû’ Sultanın el konulan şahsi mallarından bir miktarı Hristaki Efendi’ye mezkûr borçların karşılığı olarak verilmiştir. Karatepe, s. 80.

18 *Morgen-Post*, 01.06.1876, s. 1.

19 *Morgen-Post*, 01.06.1887, s. 1.

Bu program ise Softa Hareketi'nin²⁰ isteklerine dayanmaktadır.²¹

Gazete, benzer vaatlerin mahlû' Sultan Abdülaziz tahta çıkarken de dile getirildiğini ve hatta başlangıçta bu yönde adımlar atıldığını ancak gerisinin gelmediğini belirterek şüpheli yaklaşımını devam ettirmektedir. Öte yandan Sultan V. Murad'ın devletin varlığını sürdürebilmesi için bu reformları hayata geçirmek zorunda olduğu da belirtilmiştir. Son olarak Midhat Paşa'ya da yer veren gazete, Avrupaî bir eğitim alan Midhat Paşa için „büyük Âli Paşa, Sultan Abdülmecid için ne ise Midhat Paşa da Sultan V. Murad için o olacaktır”, şeklinde bir ifade kullanmıştır.²²

Son olarak *Reform Sultanı* ile Avrupa'yla olan ilişkilerin yeniden canlanabileceğini ve Abdülaziz'in tahttan indirilmesini tavsiye eden Sir Elliot²³ aracılığı ile İngiltere'nin, ayrıca Fransa'nın ve Osmanlı'nın çöküşünün önüne geçmeyi arzulayan Avusturya'nın dostane tavsiye ve destekte bulunacaklarını ifade eder. Moskova'nın ise öfkesini gizleyip planlarını belki de onlarca yıl ertelemek zorunda kalacağını, ganimeti ellerinde tutarken gerçekleşen bu taht değişiminin yaptıkları bütün hilekâr, riyakâr ve ikiyüzlü davranışlarını boşa çıkardığını belirtmiştir.²⁴

Bu değişimin Rusya tarafında meydana getirdiği etkiye *Neue Freie Presse* gazetesi de yer verir. Gazetenin birinci sayfadan verdiği haberde Rus Çar'ı II. Aleksandr Nikolyaviç'in (1855-1881) İstanbul'da cereyan eden olaylar ve yanlış yollara sevk edildiğini düşündüğü mahlû' Sultan Abdülaziz'in kaderinden duyduğu üzüntü dile getirilmiştir. Gazete bu

20 Softa Hareketi veya Talebe-i Ulûm Hareketi 10 Mayıs 1876 tarihinde binlerce talebenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Sultan Abdülaziz'in veliyetlik sisteminde değişiklik yapma arzusu da talebelerin protesto eylemlerinde bulunmalarında etkili olmuştur. İsyan, talebelerin istekleri doğrultusunda sadrazam ve şeyhülislamın azliyle son bulmuştur. bkz. İter Turan, „Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyetleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 29, Sayı 1-4, 1969, s. 175-178. Bu isyanın ardından Mütercim Rüşdi Paşa sadrazamlığa, Hüseyin Avni Paşa seraskerliğe, Midhat Paşa Meclis-i Vükelâ üyeliğine, Hayrullah Efendi ise şeyhülislamlık makamlarına getirilmişlerdir. Bu dörtlü *erkân-ı erbaa* olarak da bilinmektedir. bkz. Ali İhsan Gencer, „Hüseyin Avni Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 18, İstanbul, 1998, s. 526. Bu gösterinin ardındaki tetikleyici isimler arasında Şehzade Murad'ın da olduğu iddiaları kesinlik arz etmemekle birlikte hadisenin neticesi ona tahtın yolunu açmıştır. Lewis, Sultan Abdülhamid'e atıfta bulunarak bu hadiseyi tertipleyen kişinin Midhat Paşa olduğunu ve gösterileri paraca desteklediğini belirtir. Ayrıca perde gerisinde olanların Rüştü Paşa, Damat Mahmut, Halim Paşa, Hayrullah Efendi ve Şehzade Murad olduğunu da eklemiştir. Lewis, s. 159. Ortaylı'ya göre ise bu hareket daha sonraları Sultan II. Abdülhamid'in de ileri sürdüğü gibi Midhat Paşa'nın önderliğinde değil kendiliğinden zuhur etmiş gibi görünmektedir. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 301. Bununla birlikte bu hareketin vücuda gelmesinde özellikle Rusya'nın tesirini kırmak isteyen Avrupa'nın da etkisi olabileceği ifade edilmiştir. Örneğin, İngiltere olaylar devam ederken Akdeniz filosunu Çanakkale önlerine göndermiş ve gerektiğinde müdahil olmaları için hazır bekletmiştir. Karatepe, s. 78.

21 *Morgen-Post*, 01.06.1876, s. 1-2. Benzer ifadeleri İspanyol basınında da görmek mümkündür. Öncelikli olarak sarayın yetkilerinin kısıtlanması ve masrafların denetim altına alınması söz konusudur. bkz. Tufan Turan, „İspanyolların Gözünden Osmanlı Devleti'nde 1876 Darbesi ve Sultan II. Abdülhamid'in Tahta Çıkış Süreci”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 38, Sayı 65, 2019, s. 283.

22 *Morgen-Post*, 01.06.1876, s. 2.

23 İngiliz Büyükelçisi (1867-1877). Sir Elliot, Mahmud Nedim Paşa'nın görevden alınmasının ardından İngiltere'ye bir rapor göndererek, herkesin diline „Anayasa“ kelimesini doladığını ve Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin kaçınılmaz gibi görüldüğünü belirtmiştir. Palmer, s. 207.

24 *Morgen-Post*, 01.06.1876, s. 2.

durumun Ruslar için bir felaket olduğunu ve Avrupa'daki yabancı halkları yönetme düşüncelerinin son birkaç gün içinde ortadan kalktığını belirtir. Hatta Rus elçisi General İgnatıyef'in aparatı olarak görülen Mahmud Paşa'nın Sultan Abdülaziz'i bir aptallıktan diğerine sevk ederek sonuna kadar Rusya'nın çıkarları için kullanımının da böylelikle son bulunduğunu ifade eder.²⁵

Gazetenin akşam baskısında da farklı haberlere yer verilmiştir. “*Sultan Aziz'in Hal'i*” başlığını attığı ve *Pester Lloyd* gazetesine dayandırdığı habere göre Sultan Abdülaziz'in hal'inin nisan başlarından beri hazırlığı devam etmiş ve herhangi bir mukavemet görmeden gerçekleşmiştir.²⁶ Diğer gazetelerde de görülen Abdülaziz karşıtlığı bu gazetede de mevcuttur. Yapılan haberde Abdülaziz'in hem savurgan hem de cimri biri olduğu ifade edilerek saraydaki mahzenlerde büyük bir hazine biriktirdiği biraz abartılı olsa da yüz milyonun üzerinde altın bulunabileceği iddia edilmiştir.²⁷ Haberin devamında *Die Kölnische Zeitung*'a atıf yapılarak, ardı gelmeyen nazır değişikliklerinden sonra tahtta da değişiklik olduğu ve açgözlü, müsrif Abdülaziz'in bu akıbeti hak ettiği belirtilerek, devletin yükünün V. Murad'ın sırtına bindiği ifade edilmiştir.²⁸

Morgen-Post gazetesinin 2 Haziran tarihli baskısında Rusya ve Abdülaziz aleyhtarı haberler verilmeye devam edilmektedir. Birinci sayfadan “*Paltolu Tebrik*” başlığıyla aktardığı haberde, bu sürpriz gelişme sonrası adeta dilleri tutulan Rusların Türkiye'ye karşı tekrar hırlamaya başladıklarını ve Petersburg'da bu felaketin Osmanlı'nın yozlaşmış ve güvenilmez halinin bir kanıtı olarak görüldüğünü ifade eder. Gazete, Rus yönetiminin borazanı olarak nitelendirdiği *Journal de St. Petersburg*'dan aktardığına göre Ruslar kendi planları doğrultusunda sağlam adımlarla ilerlemeye devam edeceklerdir. Gorçakov²⁹ ise Sultan V. Murad'ı darbeci olarak nitelendirmiş ve Abdülaziz kadar hoşgörüyeye mazhar

25 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.06.1876, s. 1. Bu duruma bir örnek olarak, 1875 senesinde Mahmud Nedim Paşa'nın, Rus elçisi İgnatıyef'in tavsiyesi doğrultusunda bütçe açığını kapatmak için devletin ödemesi gereken yıllık borçlarının yarısının kesilip faiziyle ödeneceği yönünde aldığı karar verilebilir. Bu karar ise içeride ve dışarıda büyük yankılara neden olmuştur. bkz. Küçük, “*Abdülaziz*”, s. 183; Lewis, s. 158. Midhat Paşa ve Damat Mahmut Paşa ellerindeki tahvilleri kararın ilanından önce satarak büyük bir zarardan kurtulmuşlardır. Bu karar başta İngiltere ve Fransa'da büyük protestolara neden olmuştur. Yine bir diğer iddia ise Mahmud Nedim Paşa'nın memur tayinlerinde İgnatıyef'in etkisinde kalmış olduğudur. bkz. Halil İbrahim Çelik, “*Bürokratik Darbe Geleneğinin Kökenleri (Kuleli Vakası ve 1876 Darbesi)*”, Sosyal Bilimler Dergisi, Darbeler Tarihi Özel Sayısı I, Cilt II, Sayı 2, 2016, s. 45; 53.

26 *Neue Freie Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 2. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde en etkin kişi Hüseyin Avni Paşa idi. Seraskerlik makamında bulunan Hüseyin Avni Paşa gerekli adımları atmıştı. İlk saraya bağlı kumandanları İstanbul'dan uzaklaştırmıştı. Hal' kararıyla birlikte yapılan plan doğrultusunda İstanbul'da bir hareketlilik olduğu bahane edilerek asker kışlasından çıkartılmıştır. Bu esnada haberleşmenin önüne geçmek için telgrafhaneler de kontrol altına alınmıştır. Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa askerleriyle Dolmabahçe Sarayı'nı kuşatma altına alırken, donanma sarayda bir mukavemet olma ihtimaline karşı teyakkuzda tutulmuştur. Sarayda kontrol sağlanarak, muhafızlar ve zabıtlar hapsedilmiştir. Daha sonra Murad Efendi, Hüseyin Avni Paşa tarafından Topkapı Sarayı'ndan alınarak, Serasker kapısına getirilmiş ve burada Murad Efendi'ye biat edilmiştir. Abdülaziz ise cülüs topları atıldıktan sonra olayın farkına varmış ve durumu kabullenmiştir. Gencer, Hüseyin Avni Paşa, s. 526; Çelik, s. 57-59.

27 *Neue Freie Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 2.

28 *Neue Freie Presse, Abendblatt*, 01.06.1876, s. 2.

29 Rus Hariciye Bakanı (1856-1882).

olmayacağını ifade etmiştir.³⁰ *Morgen-Post* gazetesi ise Abdülaziz hakkında İgnatıyef'in baştan çıkarmalarına aldanacak kadar çılgın olduğunu ancak *Reform Sultanı* V. Murad'ın tüm gücüyle açıktan ve gizliden gelecek saldırılara karşı ülkesini savunacağını belirtmiştir.³¹

Neue Freie Presse gazetesi sabah baskısının birinci sayfasından verdiği haberde, Sultan Abdülaziz dönemi ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Açık bir şekilde Abdülaziz karşıtlığı görülen haberde kendisinden despot olarak bahsedilirken haremden kadınlar tarafından yetiştirildiği, inatçı, dik başlı buna mukabil zayıf ve tutarsız olduğu ve yeşeren umutları kısa süre sonra hüsrana uğrattığını ve hırslı olarak nitelendirdiği annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın ve haremın etkisi altında kaldığını yazar. Hatta onun müsrifliğinden dem vurarak devletin malını şahsi malı gibi gördüğünü, sonu gelmez lüks saraylar yaptırdığını belirtir. Doğru olanı yapmak yerine keyfi davrandığını, uyarılara kulak asmadığını, olan bitene yabancı kalmakla vükelânın faaliyetlerine şüpheyle yaklaşmaktan geri durmadığını ve bu nedenle sıklıkla onları değiştirdiğini ifade eder.³² Gazete haberin devamında, yönetimin ilk zamanlarında işlerin bu denli kötü olmayışını iki isme bağlar. Bunlar Fuad ve Âli Paşalardır. Fuad Paşa'nın tam bir dünya insanı olduğunu, Avrupa'da diplomatlar arasında sevilip sayılan biri olduğunu belirtir. Âli Paşa'yı kabinenin başı ve kalbi olarak tasvir edip, Fuad Paşa'nın ağzından konuştuğunu ve bu iki refikin birbiri ardına hayatlarını kaybetmelerini kendi ifadeleriyle "*bizden sonrası tufan*" şeklinde aktarır. Bu iki ismin ardından despotik bir ekonomi anlayışının yerleştiğini ve sistematik olarak eyaletlerin sömürüldüğünü, yönetimdeki yanlışlıkları şikâyet etmek için gelen temsilcilerin sultana arzlarına müsaade edilmediğini aktarır. Ayrıca devlet bütçesinin düzene konulmadığını, sultanın tamahkâr ve savurgan olduğunu yeni yapılara hacnanan paralardan bahsederek, vasallardan alınan haraç ve umum tebaadan alınan vergilerin heba edildiğini belirtir.³³

Aynı gazete General İgnatıyef'in devletin farklı kademlerinde bulunan kişilere para aktardığını ve Mahmud Paşa'yı kullanarak mevcut durumun devamını korumaya çalıştığını belirtmiştir. Gazete sıklıkla gerçekleşen vezir değişikliklerinin sayılmayacak kadar çok

30 *Morgen-Post*, 02.06.1876, s. 1.

31 *Morgen-Post*, 02.06.1876, s. 1. İgnatıyef'in Osmanlı yönetimine sızabilme düşüncesi onu şahsi ilişkiler kurmaya sevk etmekteydi. Ona göre bu ilişkiler vasıtasıyla Osmanlı yönetimini etki altına alıp Rusya'nın menfaatleri doğrultusunda yönlendirmek mümkündü. 1867 senesinde kaleme aldığı bir mektupta bunu ifade etmişti. İgnatıyef bu amaç doğrultusunda ilk olarak Murad Efendi ile bağ kurmayı gaye edinmiştir. Topçu, s. 370.

32 *Neue Frei Presse, Morgenblatt*, 02.06.1876, s. 1. Sultan Abdülaziz Mısır seyahatinden döndükten sonra yüksek maliyetli ziyafetler vermekten, eğlenceler düzenlemekten geri durmamıştır. Devlet hazinesinde para kalmamışken bu masrafların hazineden ödenmesini istemiştir. Sertoğlu, s. 3132.

33 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 02.06.1876, s. 1. Sultan Abdülaziz tahta çıktığında devlet zaten borç içendeydi. Fuad Paşa kendisine gerekli önlemleri aktarırken saltanatın varisi olduğunu ancak borçlu bir devlet miras aldığını ifade etmiştir. Alınan önlemler yetersiz kalınca yine yüklü bir borcun altına girilmiştir. Hatta Sultan Abdülaziz hazine-i hassaya aktarılması gereken altmış bin keselik ek tahsisatını tasarruf kapsamında devlet hazinesine vermiştir. Ancak akabinde ordu ve donama için maliyetli siparişler vermek düşüncesini dile getirdi. Fuad Paşa'dan masraflar için gerekli parayı karışlamasını isteyince, Fuad Paşa buna razı olmadı ve daha sonra görevinden istifa etti (2 Ocak 1863). Sertoğlu, s. 3121-3122. Sultan Abdülaziz müsrif bir kişiliğe sahipti. Âli ve Fuad Paşaların ölümlerinin ardından bu yönelimi iyice açığa çıkarmıştır. Onun devrinde askeri harcamalara ek olarak saraylar inşa edilmiştir. Örneğin Çırağan Sarayı dört milyon Osmanlı altınına mal olmuştur. Beylerbeyi Sarayı, Çekmece ve İzmit av köşkları de onun zamanında inşa edilmiştir. Küçük, "*Abdülaziz*", s. 182-183

olduğunu, sarayın ise tam bir entrika yuvası haline geldiğini belirterek Abdülaziz'in ülkeyi uçurumun kenarına sürüklediğini ifade etmiştir. Yönetim sekteye uğramış ve finans iflas etmiştir. Suriye'de Hristiyanlar ve bedevilerle olan savaş devam ederken açlıkla boğuşan ordunun mağlup olup Arabistan'daki idarenin sürdürülemediği belirtilmiştir. Açlık, sefalet, eşkıya grupları ve epideminin Anadolu'daki nüfusu kırdığına, vasalların ise kendilerini devlete bağlayan bağı iyice gevşettiklerine değinilerek; Sırbistan, Karadağ, Bosna ve Hersek'in ayaklanmalarının Abdülaziz'in ülkeyi getirdiği son nokta olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı taht değişiminin gerekli olduğu ve halkın bundan memnuniyet duyduğunu ve Avrupa'nın da Petersburg haricinde aynı hisleri paylaştığını yinelemiştir.³⁴

Gazete Abdülaziz'in bu tehlikenin farkında olduğu için çeşitli hamlelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Softaların bir kısmını sürgüne göndermiş, emniyet güçlerine para yardımı yapmış ve kendi hazinesinden İstanbul'da bulunan garnizona ödeme yapmış hatta Yusuf İzzeddin Efendi'yi general yaparak orduyu kendi safına çekmeye çalışmış ancak netice itibarıyla başarılı olamamıştır.³⁵

Aynı gazetenin akşam baskısında ise "İstanbul'da Yaşananların Basına Yansımaları" başlığı ile verilen haberde, *Daily News*, *Times* gibi gazetelerden alıntılar yapılmıştır. Fransız gazetesi *République Française* gazetesine dayandırılan haberde, taht değişiminin Eski ve Yeni Türkler (Osmanlıcılar ve Jön Türkler) ittifakının bir ürünü olduğu ifade edilmiştir. V. Murad'ın tahta çıkışının ise doğuda yeniden sükûnetin tesisi için gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Haberin devamında Fransız gazetesi Sultan V. Murad'ın yaşadığı hayata atıfta bulunarak onun sürekli takip edildiği, ölüm korkusu içinde yaşadığı ve özgürlüğünün elinden alınmış olması nedeniyle, Abdülaziz'den farklı bir yönetim tarzına yöneleceği ve muhtemelen faaliyetlerinin bazı kontrollere tâbi tutulmasına göz yumacağını bildirmiştir. Nazırlar ise savurganlığın önüne geçip Hristiyan ve Müslüman halkın üzerindeki tahakkümü ortadan kaldırmayı amaç edineceklerdir, denilmektedir. Yeni sultanın halkına güven verebilirse doğuda bir yatışma ve şikâyetlerde azalma olabileceği öngörülmüştür. Buna göre atılması gereken ilk adım savaş meraklısı Hüseyin Avni Paşa'nın görevden alınması, Fuad ve Âli Paşaların halefi olarak gördükleri Midhat Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi olabileceği öne sürülmektedir.³⁶

Gazetenin üçüncü sayfasında "Haberleşme Bürosu Telgrafları" başlığında İtalya'dan verilen haberde, 1 Haziranda Vatikan'da Papa'ya³⁷ V. Murad'ın tahta çıkışının bildirildiği ve bu haberin kilise ve papalık için olumlu bir gelişme olduğu hatta İstanbul'da bulunan piskoposlara V. Murad'ı desteklemeleri yönünde talimatlar verileceği aktarılmıştır.³⁸ Dolayısıyla V. Murad'ın cülûsu sadece büyük devletler tarafından değil aynı zamanda Hristiyan dünyasının merkezi Vatikan'da da olumlu karşılanmıştır.

34 *Neue Frei Presse, Morgenblatt*, 02.06.1876, s. 1. Sultan Abdülaziz döneminde sadrazamlık görevi mütemadiyen el değiştirmiştir. Onun saltanatı zamanında bu makamda 13 kez sadrazam değişikliği yapılmıştır. bkz. Sertoğlu, s. 3211-3222

35 *Neue Frei Presse, Morgenblatt*, 02.06.1876, s. 1.

36 *Neue Freie Presse, Abendblatt*, 02.06.1876, s. 2.

37 Papa IX. Pius (1846-1878).

38 *Neue Frei Presse, Abendblatt*, 02.06.1876, s. 3.

Morgen-Post gazetesinin 3 Haziran tarihli baskısının birinci sayfadan “*Diplomasi Kazanı*” başlığı ile verdiği haberde, Sultan V. Murad’ın yönetim şeklinde bir değişimin zorunlu olduğunu ifade eden bir ferman yayınlayacağını ve Türkiye’nin bir anayasaya hazırlayıp meşrutî devletler arasında yerini alacağını ifade etmiştir. Bunun ise kendi hür iradeleri ile yaptıkları bir değişiklik olmadığı daha ziyade Rusya’ya karşı atılmış politik bir adım olduğu dile getirilmiştir. Gazete iktidarı ele alan Jön Türkler’in reformlarının Balkanları, kimliğine ve dine bakılmaksızın bütün tebaayı kapsayacağını ve hiçbir eyalet için ayrıcalık veya istisnai imtiyazlar verilmeyeceğini bildirmiştir. Gazete, devletin isyancıların isteklerine kulak asmayacağını silah zoruyla veya yapılan reformlara atıfta bulunarak itaate zorlayacaklarını öngörmüştür.³⁹ *Neuigkeits Welt-Blatt* gazetesi “İstanbul’da İhtilal” başlığıyla aynı tarihli baskısında verilen bu bilgilere ek olarak, Sultan V. Murad’ın 60.000 keselik saray bütçesinden ve şahsi mülklerinden elde edilen geliri devlete bıraktığı bilgisini vermiştir. Ayrıca bütçenin dengelenmesine, finansın ivedilikle iyileştirilmesine, vükelâ meclisi ve adalet organının yeniden düzenlenmesine karar verdiğini ve son olarak sürgüne gönderilenlerin cezasının kaldırıldığını da aktarmıştır.⁴⁰

Morgen-Post gazetesi, haberin devamında Avrupa’daki kabinelerin mevcut durum karşısında yavaş yavaş pozisyonlarını belirlediğini belirterek İngiliz devlet adamlarının meydana gelen taht değişimine müdahil olmadıkları yönündeki ifadelerinin diplomasi mantığıyla değerlendirildiğinde, bu değişimde elleri olduğunun delili olarak görülebileceğini ifade etmiştir.⁴¹ Rusya’nın ise kendisini yenilmiş görmediğini, birkaç gün içerisinde Ems’de Çar Aleksandr⁴² ve Gorçakov’un Kayser Wilhelm (1861-1888) ve Bismarck⁴³ ile görüşüp bir değerlendirme yapacaklarını ifade etmiştir. Rusya’nın Kırım savaşıdan sonra yaptığı gibi kendi kabuğuna çekilmemek için çaresizce de olsa bir şeyler yapmak zorunda olduğunu, bu nedenle de Gorçakov’un evvela savaş alanındaki karışıklığı artıracaklarını öngörmüştür. Fransa’nın ise arabulucu rolünü üstlendiğini, ancak nihai kararın verilmesinde Avusturya’nın etkili olacağını ve şayet Avusturya kabinesinin şimdiye değin olduğu gibi Rusların taleplerini desteklerse Petersburg’un kendisini güçlü görüp yıkım planlarını acımasız bir şekilde uygulamaya başlayacaklarını ileri sürmüştür.⁴⁴

39 *Morgen-Post*, 03.06.1876, s. 1.

40 *Neuigkeits Welt-Blatt*, 03.06.1876, s. 2. Gazetenin aynı sayfadan verdiği “*Türklerin Taht Değişimine Dair*” başlıklı haberinde diğer gazetelerde de görülen Abdülaziz aleyhtarlığı iyice belirginleşmiş ve hatta fantastik boyutlara ulaşmıştır. Abdülaziz için en büyük ızdırabın sonsuz altın hazinesinden ayrılmak olduğu ifade edilmiştir. Abdülaziz’in hazinesinin 250 milyon altın ihtiva ettiğinden ve hatta sarayda söylendiğine göre kendisini hazine odasına kapatıp, çıplak bir şekilde altınların üzerinde ağındığından, onun bu sefahat içinde yüzerken memurların ve askerlerin ödemelerinin yapılamadığının söylendiğinden bahsetmiştir. bkz. *Neuigkeits Welt-Blatt*, 03.06.1876, s. 2.

41 *Morgen-Post*, 03.06.1876, s. 1.

42 II. Aleksandr Nikolayeviç. (1855-1881).

43 Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck (1871-1890).

44 *Morgen-Post*, 03.06.1876, s. 1-2.

2. Kanlı Hadiseler ve Reform Tartışmaları

Sultan V. Murad'ın cülûsundan birkaç gün sonra onu derinden etkileyecek ve hatta hal'ine neden olacak bir olay meydana gelmiştir. Mahlû' Sultan Abdülaziz intihar etmiş, kimi iddialara göre ise katledilmiştir.⁴⁵ Bu hadise de Viyana basınında oldukça geniş yer bulmuştur. *Wiener Zeitung* gazetesinin eki olan *Wiener Abendpost* üçüncü sayfasında mahlû' Sultan Abdülaziz'in cinnet getirerek makasla⁴⁶ kendini öldürdüğü bilgisine yer vermiştir.⁴⁷ *Morgen-Post* gazetesi bu habere daha geniş yer ayırmıştır. Gazete 6 Haziran tarihli baskısında "*Abdülaziz'in İntiharı*" başlığı ile verdiği haberinde „*intihar*” kelimesini tırnak içine almıştır. Gazete, Abdülaziz'in karakterinin göz önüne alındığında ki olası tehlikelere ve suikastlara karşı aldığı önlemler ve hal'inden sonra hayatta kalma adına Sultan V. Murad'dan aman dilemesine dikkat çekerek bu karakterde birinin intihar edemeyeceği kanısına varmıştır. Mevcut politik durum çerçevesinde Abdülaziz'in Sultan V. Murad için sürekli tehlike arz ettiği için ortadan kaldırıldığını belirtilmiştir. Gazete Abdülaziz'in orta çağda uygulanan bir metot olan ve İspanyol Don Carlos ve Büyük Petro'nun oğlu Aleksey'in de bu yöntemle öldürüldüklerini hatırlatarak, muhtemelen Abdülaziz'in banyoda cebren damarlarının kesildiği yargısına varmıştır.⁴⁸

Ayrıca bu şüpheli olayın politik bir altyapısı olduğuna işaret ederek Rusya'nın Türk diplomatlarına Sultan V. Murad'ın tahta geçiriliş şeklini bahane göstererek onu tanımalarının bazı şartların kabulü ile olacağı bilgisini iletmışlerdir. Gorçakov'un yeni sultanı tanımaları için Abdülaziz'in büyük güçlere karşı bütün sorumluluklarını yerine getirmesi ve isyancılar adına istenen reformların uygulanmasının Sultan V. Murad ve hükûmeti tarafından da bağlayıcı olarak kabul edilmesi karşılığında gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Abdülaziz'in bir tehlike ve meşrû halife olarak hayatta kalmasına müsaade edilmemiş, o ortadan kaldırılarak V. Murad halifelik makamının da meşrû sahibi olmuştur. Böylelikle olası Müslüman isyanlarının önüne geçilmiş ve dış güçler Sultan V. Murad ile iş birliğine

45 Danışmend, Sultan Abdülaziz'in ölümünün intihar mı, yoksa bir cinayet mi olduğu meselesini eserinde tafsilatlı bir şekilde tartışmıştır. bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 267-279. Halen tartışılmaya devam eden bu hadisede kesin bir kanıya varılamasa da Sultan Abdülaziz'in intihar etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Findley'in de görüşü bu yöndedir. bkz. Findley, s. 84. Ortaylı da onun intihar ettiğini dile getirir. Sultan II. Abdülhamid'in, Midhat Paşa'yı ortadan kaldırmak için Abdülaziz'in öldürüldüğü yönündeki iddiayı ortaya attığını belirtir. bkz. Ortaylı, s. 302. Bilindiği gibi Midhat Paşa, 1881 yılında mahlû' Sultan Abdülaziz'in ölümü nedeniyle Yıldız Mahkemesinde yargılanacak ve idam cezasına çarptırılacaktır. Sultan II. Abdülhamid, Midhat Paşa'nın idam cezasını sürgüne çevirecek ve Taif'e gönderilecektir. Burada üç yıl sonra hücrelerinde boğularak öldürülecektir. Küçük, "*Abdülaziz*", s. 184-185; Hans-Jürgen Konrumpf, "*Midhat Pascha, Ahmed Şefik*", <https://biorex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1357>, (Web. 11.03.2022); Ali Haydar Midhat Bey, *The Life of Midhat Pasha A Record of His Sevices, Political Reforms, Banishment, and Judicial Murder*, John Murray, London, 1903, s. 254-255. Bu görüşlere karşın Palmer, İngiliz elçiliğinden bir hekimin tetkiki sonucu, bu kesiklerin Abdülaziz tarafından gerçekleştirilemeyeceği sonucuna vardığını belirtir. Palmer, s. 208.

46 Abdülaziz'in intihar etmek için kullandığı makas Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. bkz. Sertoğlu, s. 3244.

47 *Wiener Abendpost*, 06.06.1876, s. 3.

48 *Morgen-Post*, 06.06.1876, s. 5. İspanya Kralı II. Phillip'in 1568 senesinde öldürttüğü iddia edilen oğlu Don Carlos'tur. Deli Petro'nun oğlu Aleksey de 1718 senesinde aynı kaderi paylaşmıştır.

mecbur bırakılmıştır, denilmektedir.⁴⁹

Haberin devamında Abdülaziz'in otopsisine katılan 19 hekimden⁵⁰ bahsedilir, bu hekimler arasında İngiliz Dixon ve Avusturya elçiliği hekimi Sotto'nun da olduğu belirtilir. D. Z.'nin özel telgrafından ise otopsi ile ilgili şu tanıklık aktarılmış, haberin sonuna bir soru işareti konulması ihmal edilmemiştir: „bizi deniz manzaralı büyük bir odaya götürdüler. Pencere yanında bulunan sofada, parkede ve etrafında kan birikintisi vardı. Bize on santimetre uzunluğunda bilenmiş bir makas gösterdiler. Abdülaziz'in 4 Haziran öğleden önce saat 11'de gerçekleşen otopsi esnasında ceset soğumuş ancak ölüm katılaşması gerçekleşmemişti. Sol kolunun bilek bükümünün altında 3 santimetre derinliğinde ve 5 santimetre uzunluğunda düzgün olmayan, kenarları çıkıntılı bir kesik vardı. Damarlar tamamen, arterler ise büyük oranda kesilmişti. Sağ kolunda ise sol kolunda olduğu yerden iki santimetre uzunluğunda yaklaşık 1.5 santimetre derinliğinde sadece ince damarların kesilmiş olduğu bir kesik vardı. İntihar teşhisi konulmuştur”.⁵¹ 19 hekimin imzaladığı teşhis raporuna göre Abdülaziz'in intihar ölümü bileklerinin makasla kesilmesi suretiyle, kan kaybından dolayı gerçekleşmiştir. Abdülaziz'in cenaze merasimi bütün nazırların ve devlet ricalinin katılımıyla gerçekleşmiş ve Sultan II. Mahmud Türbesi'ne defnedilmiştir (04.06.1876).⁵²

Morgen-Post gazetesinin 15 Haziran tarihli baskısında İstanbul'dan *A.A Gazetesi*'ne atıfta bulunarak aktardığına göre mahlû' Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murad'a iki mektup göndermiştir. İlkinde şunlara yer vermiştir: „ben sana on yıl boyunca acı bir şey yapmadım, sen de bana acı bir şey yapmayacaksın; ancak kalmam için bana tahsis ettiğin yerde yaşamam bana eziyet gelmektedir. Zât-ı âlilerinizden bana uygun bir yer tahsis etmenizi bekliyorum”.⁵³

Gazete, reform çalışmalarına dair birinci sayfadan “Kur'an'ın Hükümsüzleştirilmesi” başlığıyla verdiği haberde, hazırlanan anayasa taslağının Mehmed Rüşdi ve Hüseyin Avni Paşalar tarafından önemli oranda kırıldığını ve bu tasarının asli halinde ise vatandaşlık kavramı ve dini özgürlüklerin bulunduğunu belirtmiştir. Midhat Paşa'yı ise özgün bir çalışma ortaya koymayıp Avrupa'daki kurumlardan kopyalamak suretiyle bu tasarımı oluşturduğu için eleştirmektedir. Ayrıca imparatorluğun ve halkın meşrutî düzene geçmek için hazır olduğunu, sınırsız basın özgürlüğü, jüri mahkemelerinin ve benzer kurumların hayata geçirilebileceğini düşünüyor olmasını naiflik olarak nitelendirmiştir. 19 maddelik bu tasarının “devletin dini yoktur” şeklinde başlamasının gerçeklikten uzak olduğunu, Midhat

49 *Morgen-Post*, 06.06.1876, s. 5.

50 Raporu imzalayan hekimlerin isimleri için bkz. Sertoğlu, s. 3245; Danişmend, s. 268.

51 *Morgen-Post*, 06.06.1876, s. 5.

52 *Wiener Abendpost*, 06.06.1876, s. 3. Abdülaziz'in naaşı Topkapı Sarayı'na nakledilip, yıkandıktan sonra II. Mahmud Türbesi'ne defnedilmiştir. Küçük, “Abdülaziz”, s. 183.

53 *Morgen-Post*, 15.06.1876, s. 2. Abdülaziz, Sultan V. Murad'a yazdığı ilk mektupta bazı hatırlatmalarda bulunup, Sultan V. Murad'ı tebrik etmiştir. Abdülaziz'in ikinci mektubunun aslına ulaşılammışsa da, Mahmud Celaleddin Paşa'nın aktardığına göre, „canımdan emin değilim. Neye malik isem cümlesi sana helal olsun. Bundan sonra ne verilirse ona kanaat edeceğim.” şeklinde ifadeler bulunduğu iddia edilmiştir. bkz. Sertoğlu, s. 3237-3239. Abdülaziz'in Topkapı Sarayı'na nakledilmesinden ötürü kızgın olduğu ve Sultan V. Murad ile ilgili „Murad'ın böyle bir bitki olduğunu bilseydim, onu zehirli suyla beslerdim.” dediği iddiası ise *Times* gazetesinde yer almıştır. bkz. Çömlekçi, s. 309.

Paşa'nın Müslüman dünyasında “*Kur'an'ı Hükümsüzleştirme*” yönünde attığı adımın, düşmanca davranan Rusya'nın bile talep edemeyeceği bir istek olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Gazetenin dördüncü sayfasındaki *Telgraflar* bölümünde “*Midhat'ın Anayasa Taslağı*”⁵⁵ alt başlıklı ve 14 Haziran Budapeşte tarihli *Pester Korrespondenz*'e dayandırılan haberde, Midhat Paşa'nın anayasa taslağının maddelerine yer verilmiştir. Buna göre 1. Türk devletinin dini olmamakla birlikte bütün dinleri ve ibadetleri tanıyarak korur ve destekler.⁵⁶ 2. Her millet ve mezhep, dini önderi altında ibadetlerini uygulama ve ibadethanelerini yönetme konusunda tamamen otonomdur. 3. Sultan halife olarak kalıp Müslümanların dini önderi ve devletin başıdır.⁵⁷ 4. Sultan tam egemenlik hakkına sahip olup savaş ve barışa karar vermekte yetki sahibidir. Ancak sultanın keyfi kararlarına karşı temsilcilerin itiraz hakkı mevcuttur.⁵⁸ 5. Temsilciler her bölgeden özgürce seçilen üç mebusan meydana gelir. Seçim ise heyetin arzu edilen güçlü ve sağlam karakteri dikkate alınarak tayin edilen nüfus sayımına dayanır. 6. Türk İmparatorluğu'nun din ve millet ayrımı olmaksızın bütün tebaası aktif ve pasif seçim hakkına sahiptir. 7. Heyet-i Mebusan bütün eyaletlerin yönetiminin istismarına dayanan şikâyetleri inceleyerek bu istismarların önüne geçip yabancı güçlerin olası müdahalesini bertaraf etmeyi amaçlar. 8. Heyet, sultanın gayrı kanuni fiillerine karşı

54 *Morgen-Post*, 15.06.1876, s. 1-2.

55 Kanun-ı Esasi'nin 23 Aralık 1876 tarihindeki ilanından önce birkaç anayasa taslağı hazırlandığı bilinmektedir. Ancak bu taslaklar II. Abdülhamid tarafından incelenerek üzerlerinde pek çok değişiklikler yapılmıştır. Burada da verilen taslağın Midhat Paşa'nın hazırladığı ilk taslaklardan olduğu sonraki çalışmalarla ve Kanun-ı Esasi ile benzeşen bazı maddeleri üzerinden anlaşılmaktadır. Bu taslağın mukayesesinin Midhat Paşa'nın hazırladığı Kanun-ı Cedid ile yapılması daha uygun olacaktır. Bu taslağın bir el yazısı diğeri basılı iki nüshası olduğu ve aralarında farklılıklar bulunduğu bilinmektedir. bkz. Selda Kaya Kılıç, “1876 Anayasası'nın Bilinmeyen İki Tasarısı”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 4, 1993, s. 557-634; bkz. Kanun-u Esasi, <http://www.verfassungen.eu/tr/verf76-index.htm> (Web.11.03.2022). I. Meşrutiyet öncesi Midhat Paşa'nın hazırladığı Kanun-ı Cedid esasında padişaha güçlü bir makam tahsis etmekteydi. Bununla birlikte vekillerin meclise karşı sorumlulukları vardı. Sultan II. Abdülhamid meşrutiyetin sadece Midhat Paşa'ya mal edilmesinin önüne geçmek istiyordu. Ayrıca bazı maddelerin uygun olmadığını dile getirip Sait Paşa'ya Fransız anayasasını tercüme ettirdi. Yapılan çalışmalar ikinci bir taslağın oluşmasını sağlayacaktı. Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişimleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 132-133.

56 Midhat Paşa, II. Abdülhamid döneminde hazırladığı anayasa taslağında da benzer ifadeler kullanmış ancak bu madde ciddi muhalefetle karşılaşmıştır. 23 Aralık 1876 tarihinde duyurulan anayasada (Kanun-ı Esasi) Osmanlı Devleti'nin dininin İslam olduğu 11. maddede belirtilmiştir. Dolayısıyla Midhat Paşa'nın bu isteği gerçekleşmemiştir. Yine 11. madde ile din ve ibadet özgürlüğü kanuna mugayir olmamak kaydıyla güvence altına alınmıştır. Kanun-ı Esasi, madde 11- Devlet-i Osmaniye'nin dini İslâmdır. Bu esası vîkaye ile beraber asâyiş-i halkı ve adâb-ı umumiye'yi ihlâl etmemek şartile Memâlik-i Osmaniye'de maruf olan bi'l-cümle edyanın serbesti-i icrası ve cemâ'at-ı muhtelifiye verilmiş olan imtiyazât-ı mezhebiyenin kemakân cereyanı Devlet'in taht-ı himayetindedir. <http://www.verfassungen.eu/tr/verf76-index.htm> (Web. 12.03.2022).

57 Bu madde Kanun-ı Esasi'nin 4. maddesiyle örtüşmektedir. Kanun-ı Esasi, madde 4- Zât-ı Hazret-i Padişahi hasb'el-hilâfe din-i İslâmın hâmisî ve bi'l-cümle tebea-i Osmaniye'nin hükümdar ve Padişahıdır. Tanör, s. 135; <http://www.verfassungen.eu/tr/verf76-index.htm> (Web. 12.03.2022).

58 Bu madde ise Kanun-ı Esasi'nin 7. maddesiyle benzeşmektedir. Ayrıca Sultan'a ait diğer haklar da bu maddede beyan edilmiştir. Kanun-ı Esasi, 7. madde- Vükelânın azil ve nasbı [...] ve düvel-i ecnebiye ile muahedât akdi ve harb ve sulh ilânı ve [...] Meclis-i Umuminin akt ve ta'tili ve lede'l-iktizâ Heyet-i Meb'usanın azâsı yeniden intihâb olunmak şartile feshi hukuk mukaddese-i Padişahi cümlesindedir. 1876 Kânûn-ı Esâsî, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (Web. 12.03.2022).

hakkını saklı tutar. 9. Heyet, devletin ve sultanın yıllık bütçesini belirler. 10. Nazırları, sultan atar ve halkın vekillerine karşı sorumludurlar. 11. Heyet'in izlenen politikalarla ilgili kanun teklif hakkı yoktur ancak kontrol hakkı mahfuzdur. 12. Türk İmparatorluğu'nun din, millet ayrımı olmaksızın bütün tebaası kanun önünde eşittir ve aynı haklara ve aynı sorumluluklara sahiptirler. 13. İmparatorluğun sivil ve askeri hizmete dair bütün makam ve mevkileri tüm tebaaya eşit düzeyde açıktır. 14. Her sanık 24 saat içerisinde bölge hâkiminin karşısına çıkarılmak zorunadır. 15. Cezai fiiller için Jüri Mahkemesi kurulacaktır. Jüriler, din ve millet ayrımı yapılmaksızın halkın içinden seçilecektir. 16. Özel bir kanunla basın özgürlüğü garanti altına alınacaktır.⁵⁹ 17. Şura-yı Devlet muhafaza edilecektir ve üyelerini Nazırların tavsiyeleri üzerine sultan seçecektir. 18. Şura-yı Devlet, kanun tasarısı oluşturmak ile görevlendirilmiştir. 19. Bütün memurları Nazırların tavsiyeleri ile sultan atar. Her memur kendi fiillerinden sorumludur.⁶⁰

Wiener Zeitung'un eki *Wiener Abendpost* gazetesinin 16 Haziran tarihli sayısında *Agence Havas Reuter*'in sabah saatlerinde İstanbul'dan telgrafla bildirdiği habere göre Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Hariciye Nazırı öldürülmüş, Donanma Nazırı Kayserili Paşa ise yaralanmıştır. Öğleye doğru gelen bilgiler ise biraz daha ayrıntılıdır. Buna göre Nazırlar gece Midhat Paşa'nın konağında toplantı yapar iken, kısa süre önce görevden alınan bir subay silahla salona girerek Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Hariciye Nazırı Raşid Paşa'yı öldürüp Donanma Nazırı'nı ise ağır yaralamıştır. Ayrıca sadrazamın yaveri ve Midhat Paşa'nın hizmetlisi de öldürülenler arasındadır. Katil tutuklanmış olmakla birlikte bu cürm-i meşhûdu intikam amaçlı işlediği bildirilmektedir, denilmektedir.⁶¹

Gazete aynı sayfada bu habere tekrar ve daha geniş yer vermiştir. Buna göre katilin ismi Hasan olup Çerkez'dir. Dört sene önce askeri mektepten mezun olmuş sonra yüzbaşı olarak Bağdat'a gitmekle görevlendirilmiş ancak İstanbul'da tutulup farklı görevler verilmiştir. Son gelişmelerle birlikte yaverliğe getirilip Bağdat'a gönderilmek istenmiş ise de bir bahane bularak görevden kaçmış ve akabinde yakalanıp hapse atılmıştır. Olaydan bir gün önce serbest bırakılmış, akşama doğru Harbiye Nazırı'nın yalısına vardıktan sonra Hüseyin Avni Paşa'nın mevkidaşları ile Midhat Paşa'nın konağında toplantıda olduğunu öğrenip oraya intikal etmiştir. Hala yaver olduğunu sanan nöbetçiler onun toplantı odasına girmesini engellememiştir. Hasan, orada hemen silahını çekerek Hüseyin Avni Paşa'ya ateş etmiş diğerleri ise etkisiz hale getirmek için onun üzerine atılmıştır. Bu olaylar yaşanırken Raşid Paşa, Ahmed Paşa, Midhat Paşa'nın hizmetlisiyle bir asker ve Hüseyin Avni Paşa hayatlarını kaybetmiştir. Donanma Nazırı ve bir başka hizmetli yaralanmıştır. Katil ise

59 Kanun-ı Esasi'de basın özgürlüğü 12. maddede belirtilmiştir. Kanun-ı Esasi, 12. madde- Matbuat kanun dairesinde serbesttir. 1876 Kânûn-ı Esâsî, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (Web. 12.03.2022).

60 *Morgen-Post*, 15.06.1876, s. 4.

61 *Wiener Abendpost*, 16.06.1876, s. 3. Bu olayı aktaran yerli gazetelerin başında *Takvim-i Vekayi* gelmektedir. Gazete olayı ana hatlarıyla aktarmıştır. *Sabah* gazetesi ise Çerkez Hasan ile ilgili bilgi vererek olayı detaylı bir şekilde aktarmıştır. İstikbal gazetesi ise dört gün boyunca bu olayı tafsilatlı bir şekilde ele almıştır. bkz. Serkan Yazıcı, Alperen Demir, "Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt III, Sayı 6, 2017, s. 104-105.

tutuklamıştır.⁶²

Die Presse gazetesinin 17 Haziran tarihli sayısının birinci sayfasından verdiği haberde, İstanbul’da yaşanan bu hadiseye genişçe yer verir. Gazete haberine “*Sultan Abdülaziz’in intikamı çabuk alındı*” şeklinde başlar. Sarkastik bir ifadeyle Hüseyin ve Raşid Paşaların, Abdülaziz’in ardından cennete gittiklerini yazar. İstanbul’dan gelen telgraf doğrultusunda katilin görevinde mağduriyet yaşamış bir subay olduğu, tenzil edildiği için intikam almak istediği bilgisine yer verilir. Başka bir varyasyona göre ise Çerkez Hasan’ın Yusuf İzzeddin Efendi ile yakın bir ilişkisi vardır ve Abdülaziz’in hal’ edilmesinden dolayı intikam almıştır. Gazete Çerkez Hasan’ın uyuğundan bahsederek Çerkezlerin merhametsiz ve şiddet yanlısı olduklarını ve kendi çıkarları veya şahıslarına hakaret söz konusu olduğunda şiddet eylemlerine başvurmaktan geri durmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca onların dini hassasiyetleri nedeniyle Kafkasları terk etmek durumunda kaldıklarına ve hayli fanatik olduklarına yer verir. Dolayısıyla böyle birinin Abdülaziz’in intikamını alması muhtemel görünmektedir. Ancak gazete haberinde bir tenakuza da dikkat çekmektedir. Zira nazırlar arasında en dindarı olan Hüseyin Avni Paşa’ya ve tarafsız olan Hariciye Nazırı’na ayrıca Kapudan Paşa’ya ateş edilmişken, muhafazakârlar için nefret uyandıran Midhat Paşa’nın yaralanmadan kurtulmasına bir anlam verememiştir.⁶³ Çerkez Hasan’ın bu fiille Midhat Paşa’nın da önünü açmış olduğu, mevkidaşlarına aldırış etmeksizin reformları hayata geçireceğini ve etkisiz Sadrazam göz önüne alındığında yönetimdeki en etkili kişi olacağını yazmıştır. Midhat Paşa’nın devletin kudret sahibi olduğu çağlardaki vezirlerle aynı kumaştan olduğunu da ilave etmiştir.⁶⁴

Die Presse gazetesinin 18 Haziran tarihli baskısının üçüncü sayfasında “*Yurtdışı*” başlıklı haberlerinde vuku bulan olaya ve Sultan V. Murad’ın iki haftalık icraatlarına yer verir. İlk haberinde öldürülen nazırların yerlerine atamaların yapıldığını, burada önemli olan atamanın Serasker olan Abdülkerim Paşa olduğunu ifade ederek şimdiye değin Rumeli ve Bulgaristan ordularının komutanı olduğunu ve olası Sırp savaşında ordu kumandanı olmasının beklendiğini ifade etmiştir. Hüseyin Avni Paşa’nın saygınlığına ulaşip ulaşamayacağını ise zamanın göstereceğini belirtmiştir. Hariciye Nazırlığı’na ise deneyimli bir isim olan Safvet Paşa’nın getirilmesini yazar.⁶⁵

Gazete haberin devamında bu olayın Berlin’de de büyük yankı uyandırdığını belirterek *National Zeitung*’un bir haberine yer verir. Habere göre Jön Türkler hareketinin reformisti, Softa Hareketi’nin ve 30 Mayıs İhtilali’nin yöneticisi olan Midhat Paşa ile Eski Türkler’in savaş yanlısı ve Osmanlıcı kanadını temsil eden Hüseyin Avni Paşa’nın birbirlerine karşı husumet beslediklerini belirtir. Hüseyin Avni Paşa’nın kabinedeki gücünü yaptığı atamalarla pekiştirdiğini, Midhat Paşa’nın ise güç kaybettiğini ifade etmiştir. Gazete cinayetlerin bu

62 *Wiener Abendpost*, 16.06.1876, s. 3. Çerkez Hasan harbiye mektebini tamamladıktan sonra altıncı orduya gönderilmek istenmiş ancak himaye edildiği için İstanbul’da kalarak şuray-ı askeri yaverliğine, hassa yaverliğine ve daha sonra Yusuf İzzeddin Efendi’nin yaverliğine getirilmiştir. bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Çerkes Hasan Vak’ası”, *Belleten*, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 89.

63 *Die Presse*, 17.06.1876, s. 1.

64 *Die Presse*, 17.06.1876, s. 1. Bu cinayetler intikam eylemleri olmuş olsa da sonuç itibarı ile Midhat Paşa ve reformcuların önü açılmıştır ve dengeler değişmiştir. Çelik, s. 68.

65 *Die Presse*, 18.06.1876, s. 3.

amaçla işlemiş olabileceğini ima ederek haberine şu şekilde devam etmektedir: „Midhat Paşa’da muhaliflerinin olduğu bir toplantı gerçekleşiyor ve bir subay gelip Hüseyin Paşa’yı ve Raşid Paşa’yı öldürüyor ve bunu da intikam amaçlı yapıyor. Peki, gerçekten üç nazırdan aynı anda mı intikam almalıydı?”. Bu olayın kişisel bir intikamdan ziyade muhaliflerin ortadan kaldırılması amacıyla işlenmiş cinayetler olduğunu ima etmiştir. Haberin devamında katilin mahkemesinin ivedilikle görülüp sabah idam edildiğini ifade ettikten sonra Abdülaziz’in intiharında olduğu gibi bu meselede de yabancıların katilin sorgusunda yer almalarının ve meselenin daha geniş araştırılmasının iyi olabileceğini belirtmiştir.⁶⁶

Gazete dördüncü sayfasında Sultan V. Murad’ın iki haftalık icraatlarını değerlendirdiği bir haber yayımlamıştır. 13 Haziran İstanbul menşeli haberde, Sultan V. Murad’ın tahta geçişinin üzerinden iki hafta geçtiğini ancak herhangi bir düzelme olmadığını belirtmiş, kabinenin Dolmabahçe Sarayı’nda iki üç milyon Livrelik altın bulmayı umduğunu ve bu parayla ödenmemiş maaşları yatırmayı planladığını, böylelikle halka az da olsa para aktararak memnuniyetlerini kazanmayı amaçladıklarını ifade etmiştir. Ancak umutlar boşa çıkmıştır. Zira yapılan tetkikler sonrasında ancak 100.000 Livre bir araya getirilebilmiştir, denilmektedir.⁶⁷

Reformlarla ilgili olarak meclisin tasarının temelleri hakkında uzlaşmaya varamadığını, ancak Bulgaristan’da yağma ve talan yapan Başibozukların silahsızlandırılmasına karar verildiğini belirtmiştir. Gazete Bulgaristan’daki kurumların şehirlerdeki nizamın korunmasıyla ilgilendiklerini, Başibozukların, Çerkezlerin ve Gönüllülerin bundan istifade ederek kırsalda vahşice fiillerde bulduklarını dile getirerek, alınan bu kararın geç bile verilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında durumu düzeltme adına yönetimin başka bir eylemde bulunmadığını, nazırların kendi aralarında fikir ayrılıkları olduğunu ve Sadrazam Mehmed Rüşi Paşa’nın nazırlar arasında arabuluculukla vakit kaybettiğini yazmış, Midhat Paşa’nın Hristiyanlar ve Müslümanların eşit haklara sahip olmalarına dair hazırladığı tasarının altı yıl içerisinde gerçekleşmesinin planladığını aktarmıştır. Fakat Hristiyanların askeriyede de görev alacak olmalarından ötürü, Softa hareketinin Midhat Paşa’yı destelemeye devam etmesinin pek mümkün görünmediğini öngörmüştür.⁶⁸

Şeyhülislam Hayrullah Efendi’nin zeki, atik ve softalar tarafından saygı duyulan biri olduğundan bahsetmiş, softalar içinde kendi güçlerini abartan bir kesimi kontrol altında tutmayı başarabildiğini belirtmiştir. Şeyhülislam Hayrullah Efendi’nin sadrazamı desteklediği ve onu etkisi altına alarak Midhat Paşa’nın reformlar konusunda aşırılığa gitmesinin önüne geçmeye çalıştığına da haberde yer verilmiştir.⁶⁹

Abdülkerim Paşa’ya Bulgaristan’daki durum çok tehlikeli görülmediği için orduyu Sırp sınırı yakınlarına mevzilendirmesi emri verilmiş, o da Niş’e doğru yola çıkmıştır. Diğer taraftan Sultan V. Murad’ın, Abdülaziz’in aksine donanmadan ziyade kara kuvvetlerine önem verdiği hatta toplumun önde gelenlerinden orduya katılıp örnek teşkil etmelerini

66 Die Presse, 18.06.1876, s. 3.

67 Die Presse, 18.06.1876, s. 4.

68 Die Presse, 18.06.1876, s. 4.

69 Die Presse, 18.06.1876, s. 4.

istediği ve Nuri Paşa, Ethem Paşa ve Mahmud Paşa'ya bu yönde salık verdiği ifade edilmiştir.⁷⁰

Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili farklı bir iddia *Vaterland* gazetesinin 18 Haziran tarihli baskısında dile getirilmiştir. Gazete önce yapılan atamalara yer vererek, yeni nazırların Hüseyin Avni Paşa'nın izinden gideceklerinin şüphe götürmez olduğunu ancak onun yerini dolduramayacaklarını ifade eder. Gazete *N. Fr. Presse* gazetesinden aktardığı habere göre Çerkez Hasan sadece Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmek istemiştir. Hüseyin Avni Paşa bu subayın tehditkâr ifadelerinden ve nefretinden haberdar olduğu için İstanbul'dan uzaklaştırılmasına karar vermiştir. Valide Sultan'ın Hasan'ın öfkesinden haberdar olduğu ve Yusuf İzzeddin Efendi'nin tahta çıkması konusunda en güvendiği isim olan ancak bu güveni boşa çıkaran Hüseyin Avni Paşa'nın Abdülaziz'in hal'inde de aktif rol alması Valide Sultan'ın nefretine sebep olmuş, o da Çerkez Hasan'ı kendi emelleri doğrultusunda kullanmaya karar vermiştir. İntikam almayı düşünen Hasan'ı teşvik edip ajanları vasıtasıyla uygun ortamı hazırlamıştır. Dolayısıyla Eski Türkler'in önderi olan Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesiyle Valide Sultan'ın bu kanadın nefretini kazandığını yazar.⁷¹

Taze bilgiler doğrultusunda nazır cinayetlerine dair farklı görüşler de ortaya atılmaktadır. *Die Presse* gazetesinin 19 Haziran tarihli baskısında, bu cinayetlerin sebebinin Türkiye'de açıklandığı gibi şahsi intikam olduğu iddialarının pek kabul görmediği yönündedir. İngiliz avam kamarasında yapılan toplantıda duruma dair Disraeli'den⁷² bilgi iştenmiş ancak o da konu hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığını belirtmiştir. Ayrıca o zamana değin Türk dostu olan Fransız gazetelerinin de *Constitutionel* gazetesi örneğinde olduğu gibi bu olay nedeni ile Türkiye'ye sırt döndüklerini ifade etmiştir.⁷³

Nazır cinayetlerine dair en kapsamlı ve aslına uygun bilgileri bir nazırın da şahitliğinden istifade ederek *Neue Freie Presse* gazetesi 27 Haziran tarihli baskısında aktarmıştır. Haber, Türkiye'de yapılan tafsilatlı çalışmalarla oldukça benzerlik göstermektedir.⁷⁴ Gazete 20 Haziran İstanbul tarihli haberinde "Nazır Cinayetlerinin Otantik Tasviri" başlığıyla uzun bir makaleye yer vermiştir. İsmi zikredilmeyen nazır, katili elleri havada odaya girerken bir elinde tabanca diğer elinde bir yatağan (kama) ile görmüştür. Katilin Hüseyin Avni Paşa'ya „davranma Serasker" diye bağırıldığını aktarmıştır. Sadrazam, Hariciye Nazırı, Harbiye Nazırı, Donanma Nazırı, Ziya Paşa, Cevdet Paşa, Yusuf Paşa, Halet Paşa ve Midhat Paşa'nın toplantı yaptığı esnada konağa gelen Çerkez Hasan, seraskere önemli bir haber vereceğini söylemiş ama toplantı nedeniyle içeri alınmamıştır. Bunun üzerine

70 *Die Presse*, 18.06.1876, s. 4.

71 *Vaterland*, 18.08.1876, s. 2. Çerkez Hasan'ın Hüseyin Avni Paşa'ya derinden bir kin güttüğü işlediği cinayetin vahşiliğinden anlaşılmaktadır. Hüseyin Avni Paşa ve Sultan Abdülaziz arasındaki sıkıntılı ilişki herkesin malumuydu. Hatta Sultan Abdülaziz katledilmişse, katlettiren Hüseyin Avni Paşa, intihar etmişse müsebbibi; başka bir ifadeyle manevi katili yine Hüseyin Avni Paşa'dır diye düşünülmekteydi. Karatepe, s. 82.

72 Benjamin Disraeli, İngiltere Başbakanı (1868; 1874-1880).

73 *Die Presse*, 19.06.1876, s. 1.

74 Bu cinayetler ile ilgili tafsilatlı bir çalışmayı zikredildiği üzere İsmail Hakkı Uzunçarşılı yapmıştır. Uzunçarşılı çalışmasında, Çerkez Hasan'ın kimliğine, cinayetleri niçin ve nasıl işlediğine yer verir. Ayrıca onun tutuklandıktan sonra yapılan sorgusunu da aynen aktarır. Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan*, s. 89-133.

ısrarcı olmayarak konağın ilk katındaki odalardan birine girmiş, bir saat sonra çıkarak toplantının yapıldığı ikinci kata çıkmak için merdivenlere varmıştır. Kapıda bekleyen nöbetçilere önemli bir haber getirdiğini söyleyince nöbetçi beklemesini isteyerek Hüseyin Avni Paşa'nın giriş katında bulunan yaverine haber vereceğini söylemiştir. Yalnız kalan Çerkez Hasan içeri girerek doğrudan seraskeri hedef alıp göğsünden iki kurşunla vurmuştur. Donanma Nazırı Çerkez Hasan'a saldırmış ancak Çerkez Hasan nazırı yanağına, koltuğuna ve koluna vurduğu üç yatağan darbesiyle etkisiz hale getirmiştir. Bu esnada diğer nazırlar yan salona kaçıp, kapı ardında barikat kurmuşlardır. Raşid Paşa ise korkudan tutulmuş yarı baygın halde koltuğunda kala kalmıştır. Bu esnada Midhat Paşa'nın bir hizmetlisi gelmiş ve Çerkez Hasan'a saldırmış, bu kargaşadan istifade eden Donanma Nazırı kaçmayı başarmıştır. Çerkez Hasan hizmetliyi ateş ederek öldürmüştür. Ağır yaralanan Hüseyin Avni Paşa ise salonun kapısına kadar sürünmeyi başarmış, orada kendinden geçmiştir. Onu bu halde gören Çerkez Hasan yatağanıyla vurarak Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmüştür.⁷⁵ Bu esnada Hüseyin Avni Paşa'nın tabancasını gören Çerkez Hasan silahı alıp koltuğunda tutulup kalan Raşid Paşa'nın yanına varıp "sen de öl" diye bağırarak başından vurmuştur.⁷⁶ Salonda bulunan eşyaları kırmaya başlayan Çerkez Hasan diğer odada bulunan nazırları öldürmek için saklandıkları odanın kapısını kırmaya çalışmış ancak başarılı olamamış, tabancası ile kapıya ateş etmiştir. Bunun üzerine sadrazam "melun, ne yapıyorsun" diye bağırılmış, Çerkez Hasan ise "açın, açın; size bir şey yapmayacağım." demiştir. Sadrazam, "aklını yitirmişsin sen" şeklinde mukabelede bulunmuştur. Bu esnada Donanma Nazırı'nın tersane yaveri Şükrü Bey'in başını çektiği korumalar salona girmiş, Çerkez Hasan ateş ederek Şükrü Bey'i ve bir diğer askeri daha öldürmüştür. Askerler tarafından çevrelenen Çerkez Hasan süngülenerek etkisiz hale getirilmiştir. Yaraları ağır olan ve hayatta kalma ihtimali az olan Çerkez Hasan için acele savaş meclisi kurulup idamına karar verilmiştir. Çerkez Hasan sabah 4 sularında idam edilmiştir.⁷⁷

Haberde ayrıca Hasan'ın (Zevş Burak kabilesi beylerinden olan)⁷⁸ İsmail Bey'in oğlu olduğu, bacılarından birinin Abdülaziz'in üçüncü karısı olup iki hafta önce öldüğünü aktarmıştır. Bir diğer bacısının ise eski Donanma Nazırı Ata Mehmed Paşa'nın karısı olduğu belirtilmiştir. Çerkez Hasan'ın emre mukavemetten tutuklanınca Ata Mehmed Paşa'nın araya girmesiyle hapisten çıktığını ve Hüseyin Avni Paşa ve ailesini öldürmek için yalısına gittiğini daha sonra Midhat Paşa'nın konağına geçip bu cinayetleri işlediğini ifade etmiştir. Evvelinde ise Çerkez Hasan'ı tanıyan askeri mektebin müdürü Süleyman Paşa, onun Bağdat'a gitmeyip intikam alma arzusu içinde olduğunu belirtmiş, yakalanması için tekrar karar çıkartılmış ancak hiçbir yerde bulunamamıştır.⁷⁹

75 Uzunçarşılı'nın aktardığına göre Çerkez Hasan, Hüseyin Avni Paşa'nın üzerine atlayarak, kama ile delik deşik etmiş ve rivayete göre ağzını kama ile kulaklarına kadar açmıştır. Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan*, s. 101.

76 Uzunçarşılı'ya göre Çerkez Hasan, Raşid Paşa'yı sol memesinden vurduktan sonra kama ile girtlağını kesmiştir. Uzunçarşılı, *Çerkes Hasan*, s. 101.

77 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 27.06.1876, s. 4.

78 Uzunçarşılı, s. 90.

79 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 27.06.1876, s. 4.

Gazete Hüseyin Avni Paşa'nın devlet yönetiminde ihtiyaç duyulan birisi olduğunu ve yönetimin uygulamadaki etkin eli olduğunu ifade etmiştir. Raşid Paşa'nın ise namuslu ve iyi niyetli bir devlet adamı olduğunu, ölümünün büyük üzüntü yarattığını aktarmıştır. Geride geniş bir aile bırakan Raşid Paşa'nın geçimini maaşıyla sağladığı için Sultan V. Murad'ın, karısı ve çocuklarının iâşesi ile ilgilendiğini belirtmiştir.⁸⁰

Neue Freie Presse gazetesinin 29 Haziran tarihli sabah baskısında, Türkiye'deki devlet düzenini derinden değiştirmeyi amaçlayan Midhat Paşa'nın ciddi muhalefete maruz kaldığı belirtildikten sonra muhalifler arasında Sultan V. Murad'ın olmadığı hatta kendisinin nazırların tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmeye hazır olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Midhat Paşa'nın planlarını hayata geçiremediği takdirde nazırlıktan istifa ederek yurt dışına çıkıp ölene kadar orada yaşayacağını söylediğini aktarmıştır.⁸¹ Gazete ayrıca Sultan V. Murad'ın sağlığı ile ilgili Avrupa'da fısıltı şeklinde dolaşan dedikoduların gerçeği yansıtmadığını ve uydurma olduğunu ifade etmiştir. Sultan V. Murad'ın kılıç kuşanma merasiminin çıban çıktığı için ertelendiğini, bu hali ile merasime katılmasının ve at sırtında sabahdan akşama kadar kendini halka göstermesinin mümkün olmadığını yazmıştır.⁸² Bir diğer uydurma haberin ise Çerkez Hasan'ın öldükten sonra asıldığı iddiası olduğunu belirtmiştir. Çerkez Hasan asılmadan önce bir nutuk çekip cinayetleri devletin hayrı adına işlediğini ve Hüseyin Avni Paşa'yı devleti tehlikeye atan baskıcı biri olduğu ve devleti onun tiranlığından kurtarmak için katlettiğini dile getirmiş; Raşid Paşa'yı ise Rusya'nın uzantısı olmakla suçlayarak ve kasten öldürdüğünü ifade etmiştir.⁸³

3. Osmanlı - Sırp Savaşı

Neue Freie Presse gazetesi 24 Haziran İstanbul menşeli haberinde, yeni nazırlar ve olası Sırp savaşı ile ilgili bilgiler verir. Buna göre, Hariciye Nazırı Savfet Paşa otuz yılı aşkın bir süredir politik hayatın içinde olan birisidir. Savfet Paşa'nın bilinen bir sima olduğuna ve kabinde yer aldığına değinilerek onun Âli ve Fuad Paşaların akıllı hocasından çok şey öğrendiğini ve bunları uyguladığını yazar.⁸⁴ Harbiye Nazırlığı'na getirilen Abdülkerim Paşa'nın ise kabinde görev almış fakat geride durmuş olduğundan ve daha az tanınan bir sima olduğundan bahseder. Altmış yaşının üzerinde olmasına karşın dinç, askeri sert görünümünün altında uysal, barışçıl ve iyi bir kişilik yattığını belirtir. Avusturya'da çok iyi bir eğitim aldığını ve harika bir stratejist, kıymetli bir general ama daha da önemlisi tam bir organizatör ve idareci olduğunu yazar. Ayrıca anadili gibi Almanca konuştuğunu ve strateji konusu ili ilgili pek çok çalışmayı Türkçeye çevirdiğini belirtir. Hüseyin Avni

80 *Neue Freie Presse, Morgenblatt, 27.06.1876, s. 4.*

81 *Neue Freie Presse, Morgenblatt, 29.06.1876, s. 3.*

82 *Neue Freie Presse, Morgenblatt, 29.06.1876, s. 3-4.* Sultan V. Murad'ın yaşadığı şuur sorunları daha ilk Cuma selamlığında kendini göstermişti. Bu hal devam edince hükümet tarafından Sultan V. Murad'ın yüzünde ve sırtında çıban çıktığı bilgisi yayılmıştır. bkz. Cevdet Küçük, "Murad V", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 31, İstanbul, 2006, s.184. Eyüp Camiinde düzenlenmesi gereken kılıç kuşanma merasimi de çıban çıktığı bahane edilerek ertelenmiştir. bkz. Satı, s. 94-95. Böylesi bir durum ilk kez gerçekleşmiştir. Sultan V. Murad, Eyüp'te kılıç kuşanma merasimi gerçekleşmeden tahttan indirilmiştir. Bu geleneğin yerine getirilememiş olması onun halk indindeki kabulüne olumsuz etki etmiştir. Zira kılıç kuşanma cülusun bir parçası niteliğindedir. Palmer, s. 209; Satı, 95.

83 *Neue Freie Presse, Morgenblatt, 29.06.1876, s. 4.*

84 *Neue Freie Presse, Morgenblatt, 29.06.1876, s. 5.*

Paşa'nın öldürüldüğünde kendisinin Bulgaristan'da bulunduğundan telgrafla acilen İstanbul'a çağrıldığını ve Pazartesi akşamı İstanbul'a vardığını ve ertesi günü seraskerlikle görevlendirildiğini aktarır. Aynı gün makamında bir toplantının gerçekleştirildiğini ve olası Sırp Savaşı ve belki de Karadağ Savaşı ile ilgili görüşmelerin yapıldığını yazar. Sırp milislerini silahlandırdığını ve Karadağ'ın ve isyancı Boşnak ve Herseklielerin onlara yardım edeceklerini düşündüklerini belirtir.⁸⁵

Gazete haberin devamında Türk ordusunun dış güçlerin destek vermemeleri durumunda isyancıları ezip geçeceğini öngörür. Edinilen bilgilere göre isyancıların 80.000⁸⁶ kişi toplayabilecekleri ifade edilerek, Türklerin sefer planlarını hazırladıkları ve yaşanacakların şaşırtıcı olmayacağını belirtir. Seraskerin planı doğrultusunda Sırp milislerinin geri püskürtülmesi ve Belgrad'ın alınmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Türklerin dış güçlerden tarafsız kalmalarını istedikleri, Sırp milisleri ve Karadağlıları yola getirecekleri, Hersek'teki taşkınlığı bastırıp ve şayet Yunanlar harekete geçerse onlara da iyi bir ders vereceklerini belirtmiştir. Ancak gazete dış güçlerin bu konuda muhtemelen tarafsız kalmayacaklarını da haberine ilave etmiştir.⁸⁷

Die Neue Presse gazetesinin 3 Temmuz tarihli sabah baskısında "Türkiye ve isyancı vasalları" başlığı ile birinci sayfadan verdiği haberde, Prens Milan'ın sadrazama gönderdiği mektuptan bahsederek Milan'ın Bosna ve Hersek'in, Osmanlı'nın egemenliği altında Sırbistan ile birleşmesini istediği ancak bu isteğin kabul görmediği ifade edilmiştir. Gazete bu yazışmanın bir ultimatom olarak algılanması gerektiğini ve savaş ilanının öncüsü olduğunu yazar. Savaş ilanının ise bugün veya yarın gerçekleşeceğini ve Sırp bir vekil tarafından Niş yakınlarında bulunan Osmanlı karakollarından birine iletileceğini ifade etmiştir.⁸⁸

İkinci sayfasında ise "Sırp milisleri savaş ilanı"⁸⁹ başlığıyla verdiği haberde Prens Milan'ın halka seslenişini ve savaşın gerekçelerini aktarır. Buna göre Milan, Bosna ve Hersek'te bir yıl önce başlayan isyana atıfta bulunur. Dış güçlerin yüzyıllardır baskı altında bulunan halkların haklarını gözetmeleri için Osmanlı ile yapılan anlaşmalardan bahseder ve durumlarında herhangi bir iyileşme olmadığını ekler. Bosna'da isyancılar karşı hunharca davranıldığını dile getirerek kendilerinin bu isyanın bitmesini beklerken Bulgaristan'da başka bir isyanın baş gösterdiğini belirtir. Fanatik Müslümanlığın Balkanlara ve İstanbul'a yayıldığını ve İslam dininin hizmetkârı olanların imparatorluk halklarının kaderi üzerinde etki sahibi olduklarını ifade eder. İsyancı eyaletlerin sükûnete kavuşması umudunun kalmadığını ve bundan dolayı Sırbistan'ın bir yıldır süre gelen bu çıkmazdan

85 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 29.06.1876, s. 5.

86 Bu rakam BOA belgeleriyle de örtüşmektedir. bkz. Ayşe Özkan, *Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009, s. 255.

87 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 29.06.1876, s. 5. Osmanlı ordusu bu isyanı bastırabilecek güçteydi. Asıl mesele Sırp milisleri ve Karadağlılarla birlikte Osmanlı'ya karşı mücadelede bulunmak için bu bölgede bulunan Ruslardı. Onların çatışmalara müdahil olmaları isyanı çok daha karmaşık bir hale sokup büyük bir savaşın fitilini ateşleyebilirdi. Palmer, s. 209.

88 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 03.07.1876, s. 1.

89 Sırp milisleri, Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanmak için verdiği mücadeleler 2009 senesinde doktora tezi olarak yayımlanmıştır. Burada kısaca değinilen 1876 Osmanlı-Sırp Savaşı için bkz. Özkan, s. 254-283.

kendisini kurtarması gerektiğini belirtir. Kendisinin ve hükûmetinin elinden gelen her şeyi yaptığı, Bosna'dan gelen mültecileri kabul ettiklerini, sınırları düzenlediklerini, sınır boylarındaki ordularını bile geri çağırdıklarını ifade eder. Osmanlı'nın ise onlara karşı düşmanca bir tavır aldığını hatta Başibozukların, Çerkezlerin ve Arnavutların ordudan ayrılıp kendilerine pek çok kez saldırdıklarını belirtir. Savaşmadıkları halde savaşın tüm zorluklarını çektiklerini ve Osmanlı ile anlaşma yolu arandığını ancak sonuç alamadıklarını hatta Osmanlı'nın orduyu sınırlarına yönlendirdiğini ve Anadolu'dan barbar Kürtlerin Sırbistan'ı yakıp yıkmak için buraya sevk edildiğini belirtir. Bununla birlikte artık Osmanlı ile savaşın kaçınılmaz olduğunu ve Osmanlı'ya taleplerini ilettiğini, buna göre Osmanlı'nın sınırlarından askerlerini çekmesini istediğini ve Türk hükûmetine Sırp ordusunun insanlık ve kardeşlik duyguları ile bağlı olduğu isyancıların eyaletlerine girerek barışı sağlayacağını ve din ayrımı yapmaksızın düzeni tesis edeceğini ilettiğini belirtmiştir.⁹⁰

4. Sultan V. Murad'ın Tahttan İndirilişi

Osmanlı-Sırp savaşı yaşandığı bu dönemde Sultan V. Murad'ın sağlık sorunları ile ilgili dedikodular iyice artmıştır. *Die Presse* gazetesi 25 Temmuz tarihli İstanbul menşeli haberinde, Sultan V. Murad'ın sağlık durumuna dair doğrulanması zor iddiaların dillendirildiğini belirterek bu iddiaların genellikle yabancı elçilerin ifadelerine dayandığını ve Sultan V. Murad'a ulaşımın çok kısıtlı olduğunu ve bunun nedeninin de onun sağlığının iyi olmadığına yorulduğunu ifade eder.⁹¹

Morgen-post gazetesinin 26 Temmuz tarihli baskısının ikinci sayfasında Sultan V. Murad'a dair farklı bir haber verilir. *Pester Lloyd* gazetesinden alıntılanan ve İstanbul'dan bildirilen habere göre Fransız mizah gazetesi *Chrivari* Sultan V. Murad için bir yakıştırmada bulunmuş ve onu "Murad Mannequin" olarak nitelendirmiştir. Haber otantik bir bilgiye dayandığını iddia ederek Cumartesi günleri gerçekleştirilen toplantıda nazırların, Sultan V. Murad'ın tahttan indirilip Abdülhamid Efendi'nin tahta çıkması yönünde fikir alışverişinde bulduklarını ancak devletin içeride ve dışarıda karşı karşıya olduğu zorluklar nedeniyle bu konunun şimdilik gündemden kaldırılmasına karar verdiklerini bildirmiştir.⁹²

Neue Freie Presse gazetesinin 28 Temmuz tarihli baskısının birinci sayfasından verdiği haberde, kendilerinin İstanbul'a ilettikleri sorularına güvenilir bir cevap geldiğini ve buna göre Sultan V. Murad'ın hasta olduğu, bu yüzden merasimlere katılmadığı ve elçilerle görüşmediği teyit edilmiştir. Hastalığının ise ruhi mi yoksa bedeni mi olduğunun bilinmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla taht değişiminin gündemde olduğu ve Sultan V. Murad'ın iki yaş küçük kardeşi Abdülhamid'in veliaht olduğunu ifade etmiştir. Abdülhamid ile ilgili ise değişimlere karşı çıkmayacağını belirterek onun fizik ve karakter olarak II. Mahmud'a benzetildiğini aktarmıştır.⁹³

Sultan V. Murad'ın hastalığına dair yapılan haberler Ağustos ayı sonlarına doğru iyice gündeme yerleşmiştir. *Morgen-Post* gazetesi 20 Ağustos tarihli baskısında Sultan

90 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 03.07.1876, s. 2. Benzer ifadeler Özkan'ın çalışmasında da mevcuttur. bkz. Özkan, s. 256-257.

91 *Die Presse*, 25.07.1876, s. 4.

92 *Morgen-Post*, 26.07.1876, s. 2.

93 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 28.07.1876, s. 1.

V. Murad'ın hastalığı hakkında üçüncü sayfadan verdiği haberde, hastalığının öncelikle kuvvetli baş ağrıları, sanrı, istifra gibi belirtilerle ortaya çıktığını yazar. Hüseyin Avni Paşa'nın ölümünden önce Pera'da bulunan ünlü alman hekim Dr. Mühling'e başvurduğunu ancak Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesiyle gerçekleşmesi gereken muayenenin gerçekleşemediğini belirtir. Sultan V. Murad'ın evvelki sanrılarına bu ölümle melankolinin de eklendiğini, yemeden içmeden kesildiği gibi insanlardan da uzak durduğunu belirtmiştir. Böylelikle vücudunun bitkin düştüğünü, zayıfladığını ve sakal ve saçlarının hızla ağardığını da eklemiştir.⁹⁴

Neues Wiener Tagblatt gazetesi 25 Ağustos tarihli baskısının dördüncü sayfasında "Deli Doktoru Prof. Leidesdorf" başlığıyla verdiği kısa haberde, İstanbul'a çağrılan Dr. Leidesdorf'un çabaları için şimdilik 3000 sterlin ödeme yapıldığını ve İstanbul'a vardığında sarayda hediyeye boğulacağını yazar.⁹⁵

Morgen-Post gazetesi 27 Ağustos tarihli baskısında ikinci sayfadan "Murad V ve Abdul Hamid" başlıklı haberinde, Sultan V. Murad'ın sağlık durumundan ve Abdülhamid aleyhine ortaya atılan iddiaların doğru olmadığından bahseder. Buna göre, Dr. Leidesdorf'un İstanbul'da bulunuyor olması Sultan V. Murad'ın yakın çevresinde sağlığına yeniden kavuşacağı izlenimi yaratmamıştır. Yeni tedavi metoduna olumlu yanıt vermiş ancak iyileşme kısa süreli olmuştur. Sultanın amcasının ölümünden kendisinin sorumlu tutulduğunu düşündüğünü ancak kendisinin bu olayın içince olmadığını belirttiğini ifade etmiştir. İyileşme ihtimalinin günden güne azaldığını ve sadrazam ve nazırların taht değişimini gündemde tuttuklarını yazmıştır.⁹⁶

Tahta aday ise kardeşi Abdülhamid Efendi'dir. Bazı jurnallerde onun cimri ve despotizme yatkın olduğu iddialarının doğruyu yansıtmadığını, Abdülhamid'in düzeni ve tutumluluğu seven biri olduğunu eklemiş, devletin temelini oluşturan kurumları yıkmayıp,

94 *Morgen-Post*, 20.08.1876, s. 3. Yıldız mahkemesindeki yargılamada Midhat Paşa, Sultan II. Adülhamid'in suali üzerine, V. Murad'ın ilk kez cülusunun haftası olan Salı günü (6 Haziran 1876) rahatsızlığının belirlediğini ifade etmiştir. Hatta Cumartesi günü (3 Haziran 1876) vükela ile bir araya gelmek istemiş ancak rahatsızlığını beyan edince bu toplantı gerçekleşmemiştir. Bir gün sonra ise Abdülaziz'in ölümü gerçekleşmiş, Sultan V. Murad üzüntüye kapılmış ancak akli dengesinde bir bozulma olmamıştır, şeklinde ifade vermiştir. Ancak ikinci mabeyinci Seyit Bey ve Başkâtip Sadullah Bey, V. Murad'ın rahatsızlığının Cuma günü (2 Haziran 1876) görüldüğünü belirtmişlerdir. Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad*, s. 318-319. Sultan V. Murad'ın sağlık durumuna ilişkin en eski rapor Dr. Pana tarafından 26 Temmuz 1876 tarihinde verilmiştir. Burada kendisinin sinir sisteminin bozulduğundan bahseder. Hekimlerin müdahalesinin olumlu tesir verdiğini ifade etmiştir. Rahatlatıcı banyolar alması, temiz hava teneffüs ederek bahçede dolaşması ve midesini yormayacak besinler tüketmesi ve her türlü üzücü durumlardan uzak tutulup tedaviye devam edilmesi durumunda hastalığının azar azar geçeceğini ümit edildiğini belirtmiştir. Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad*, s. 324. Bu rapordan da anlaşılacağı üzere V. Murad'ın hastalığının tedavisinin mümkün olduğu daha Dr. Leidesdorf'un teşhis ve tedavisinden evvel dile getirilmiştir. Ağustos başında hekimler Akif Paşa ve Kapoleone'in ortaklaşa verdikleri raporda da V. Murad'ın iyileşmesinin mümkün olduğu ancak bunun hastalığın uzaması durumuyla ters orantılı olduğu belirtilmiştir. Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad*, s. 326.

95 *Neues Wiener Tagblatt*, 25.08.1876, s. 4.

96 *Morgen-Post*, 27.08.1876, s. 2. Sultan V. Murad'ın, Abdülaziz'in ölümünden sorumlu tutulması kaygısı daha haberi ilk aldığı anda başlamıştır. Haber kendisine ulaşınca, Nuri Paşa'yı olay mahalline göndererek „Aman durma, kendin git. Allah aşkına tedavisine dikkat olunsun. Aman bir şey olmasın. Bütün millet bunu benden bilir.” demiştir. bkz. Satı, s. 108.

dönüştürecek zekâyâya sahip olduğunu belirtmiştir. Tahta geçmesi durumunda ilk olarak meclisin açılmasına salık vereceği de öngörülmüştür.⁹⁷

Gazete üçüncü sayfasından “*Günün Yeni Haberleri*” başlığı ile verdiği haberde, Profesör Leidesdorf’un görevini tamamlayarak eşiyile birlikte evvelsi gün Viyana’ya dönüş için yola çıktığını yazar. Veda merasiminde Sultan V. Murad tarafından kendisine Mecidiye Nişanı taltif edilmiştir. Leidesdorf’a seyahat ve İstanbul’da geçirdiği zaman için 50.000 frank ayrıca günlük 2500 frank ödendiğini aktarır.⁹⁸

Die Presse gazetesinin 30 Ağustos tarihli baskısında verilen habere göre, İstanbul’da yapılan toplantıda alınan karar neticesinde taht değişiminin Ramazan ayı başlamadan yapılması planlanmaktadır. Ancak Valide Sultan’ın elinden geldiğince daha yeni tahta çıkan Sultan V. Murad’ın değişiminin gecikmesi için çaba sarf ettiğini hatta ilişkilerinin iyi olduğu sadrazamı araya soktuğunu ve onun da nazırlara devlet yönetiminin tehlikede olmadığı yönünde beyanda bulunduğunu ancak bunun kabul görmediğini yazar. Devletin ileri gelenlerinin böyle kritik bir dönemde ruhi sağlığı yerinde olmayan birinin devletin başı olamayacağını belirtilerek bu değişimin Kur’an’a da uygun olduğu ifade edilmiş ve değişimde ısrar edilmiştir.⁹⁹

Die Presse gazetesi baskısını tamamlandıktan sonra ulaşan haberi, dördüncü sayfasından vermiştir. Buna göre Paris’ten bildirilen 31 Ağustos tarihli haberde, Heyet-i Vükela’nın Sultan V. Murad’ın yerine Abdülhamid Efendi’yi Sultan ilan ettikleri bildirir.¹⁰⁰

Aynı haberi *Morgen-Post* gazetesi de aynen aktarmıştır.¹⁰¹ Gazete aynı sayfada telgraflar başlığı altında 29 Ağustos İstanbul tarihli haberinde, Abdülhamid’in neredeyse günlük olarak Avusturyalı elçi¹⁰² ile görüşüğünü, Kont Zichy ve Midhat Paşa arasındaki ihtilafların onun arabuluculuğu sayesinde bertaraf edildiğini yazar. Midhat Paşa’nın Abdülhamid’le birlikte etkisinin arttığını ve Abdülhamid’in sultan ilan edilmesinden sonra sadrazam olup reformları hayata geçireceğine dair söz aldığını ilave eder. Abdülhamid’le Midhat Paşa arasında tahtın el değiştirmesine dair bir iş birliği varmış izlenimi olduğunu belirtir.¹⁰³

97 *Morgen-Post*, 27.08.1876, s. 2.

98 *Morgen-Post*, 27.08.1876, s. 3.

99 *Die Presse*, 30.08.1876, s. 4.

100 *Die Presse*, 01.09.1876, s. 4. Mahlû‘ Sultan V. Murad bu hadisenin ardından Çırağan Sarayı’nda tutulmuş ve burada ölümüne kadar kafes hayatı sürmüştür. Tahttan indirilişinin 28. yılında hayatını kaybetmiştir (29 Ağustos 1904). Palmer, s. 210.

101 *Morgen-Post*, 01.09.1876, s. 4.

102 Kont Franz Zichy zu Zich (1874-1879)

103 *Morgen-Post*, 01.09.1876, s. 4. Midhat Paşa 27 Ağustos 1876 tarihinde Abdülhamid Efendi ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede onun özgürlükler konusundaki tutumunu müşahade etmek istemiştir. Hazırlanan Kanun-ı Esasi’nin bir taslağını Abdülhamid’e göstermiş ve anayasanın ilanı konusunda bir mutabakata varılmıştır. Kanun-ı Esasi üzerinde çalışmalar II. Abdülhamid döneminde tamamlanmıştır. Lewis, s. 162-163; Karatepe; s. 83-84. 28 kişilik komisyon Midhat Paşa’nın hazırladığı taslak üzerinde çalışmalarını tamamlamıştır. 119 maddesi bulunan anayasa 12 fasıldan müteşekkildi. Anayasanın hazırlanmasında Balkan krizinin etkisi büyüktü. Ulusçuluk hareketlerinin ve olası dış güçlerin müdahalelerinin önüne geçmek için hazırlanıp İstanbul’da gerçekleşecek Tersane Konferansı’ndan evvel ilan edilmesi arzulanıyordu. II. Abdülhamid anayasaya ünlü 113. maddenin ikinci

Neue Frei Presse gazetesinin 1 Eylül tarihli “*Sultanın Hastalığı*” başlığı ile verdiği haberde, İstanbul’a davet edilip Sultan V. Murad’ı muayene eden Dr. Leidesdorf ile Viyana’ya döndüğünde gerçekleştirilen mülakatı aktarır. Dr. Leidesdorf, 5 Ağustos tarihinde Türk elçisi tarafından saray adına İstanbul’a davet edildiğini, 7 Ağustos’ta Viyana’dan yola çıkıp 10 Ağustos’ta İstanbul’a vardığını ve karşılanıp saraya götürüldüğünü aktartır. Sultan V. Murad’ın hususi hekimi Dr. Kapoleone’nin Nuri Paşa ve saray muhafızı ile onu karşıladıklarını ve Dr. Kapoleone’nin Sultan V. Murad’ın hastalığına dair bütün bulgularını kendisine sunduğunu ifade eder. Daha sonra Tefrifatçıbaşı ve Dr. Kapoleone’nin eşliğinde karşılama odasında bulunan sultanın yanına vardıklarını, Dr. Leidesdorf’un Sultan V. Murad’a ağrı ve şikâyetinin olup olmadığını sorduğunu, sultanın ise göğsünde bir tür sıkıntı olduğunu söyleyip, hekimi Kapoleone’ye „şuan iki hayat sürüyorum. İlki tanıdığım, anladığım, berrak olanı, diğeri ise içinde bulunduğum kavranamaz, bulanık, anlaşılması mümkün olmayan hayat” dediği ve daha sonra sultanın kendisini iyi hissetmediği, buna mukabil kalp atışında herhangi bir değişiklik görülmediği halde muayenenin yarıda kesilmesine karar verildiğini belirtir.¹⁰⁴ 11 Ağustos’ta sabahın erken saatlerinde Sultan V. Murad’ın hekimleriyle tekrar muayeneye gittiğini ve muayenenin ana hatlarıyla tamamlandığını ifade eden Dr. Leidesdorf, 13 Ağustos’ta raporunu Fransızca olarak sadrazama sunduğunu aktarır.¹⁰⁵

Gazete raporu aynen yayınlamasa da ana haklarıyla vermiştir. Buna göre Kapoleone’nin ve kendi muayenesinin neticesi olarak sultanın sinir sisteminin bozulmuş olduğunun anlaşıldığını ve buna sebep olan olayların son haftalarda yaşadıkları olduğu kanısına varılmış, sultanın fiziki muayenesinin olumlu olduğu algılama, konuşma veya iç organlarında mide hariç bir sıkıntısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Kas yapısının güçlü, kalp atışının ve ateşin normal olduğu belirtilmiş, sorunun sinir sisteminde olduğu ve bu hastalığın da hastanın güçlü fiziği, genç sayılabilecek yaşı ve hastalığının kısa süre önce zuhur ettiği göz önünde bulundurulduğunda, tedavisinin mümkün olduğu kanısına varılmıştır. Tedavinin ise en az üç ay süreceği, bu süreden daha erken bir zamanda tedavinin mümkün olmadığı Dr. Leidesdorf tarafından dile getirilmiştir.¹⁰⁶

fıkrasını da koydurmayı ihmal etmemiştir. Bu madde uyarınca Padişah gerekli gördüğü durumlarda devlet memurlarını sürgüne gönderme hakkına sahipti. Aynı madde uyarınca bir yıl sonra Midhat Paşa Avrupa’ya sürgüne gönderilecekti. Kanun-ı Esasi, 23 Aralık 1876 günü ilan edilmiştir. I. Meşrutiyet dönemi çok uzun sürmedi. Meclisteki kaotik yapı ve güdülen farklı emellere, Sultan II. Abdülhamid’e ağır eleştiriler de eklenmişti. Öyle ki Midhat Paşa Ocak 1877’de Padişaha anayasanın uygulanması doğrultusunda bir hatırlatmada bulunarak, asıl amaçlarının sadece Avrupa’nın baskısından kurtulmak olmadığını hatırlatmıştır. Sorumluluklarını yerine getirmesini, bunlardan dolayı halk nezdinde mesul tutulacağını da eklemekten geri durmamıştır. Hatta padişaha halkın menfaatine karşı olan hususlarda ona itaat etmeyeceğini ifade etmiştir. Kendilerinin yıkılan binayı ayakta tutmak için gayret ettiklerini, padişahın bu binayı adeta yıkmak için uğraştığını belirtmiştir. Bütün bu aleyhte cereyan eden hadiseler Osmanlı-Rus Savaşı’nın aleyhine gelişmesi de eklenince padişah yetkilerini kullanarak I. Meşrutiyet dönemini sonlandırmıştır. Kornrumpf, *Midhat Pascha*; Faruk Yılmaz, *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 42; 47-48; Tanör, s. 151.

104 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 1-2.

105 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 2.

106 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 2.

Dr. Leidesdorf mevcut tedavide bazı değişiklikler yaparak uygulamaya başlamıştır. 25 Ağustos'a kadar Dr. Leidesdorf'un tetkiklerine göre Sultan V. Murad'ın sağlık durumunda düzelme tespit edilmiştir. Valide Sultan'ın, Dr. Leidesdorf'a kalması için ısrarcı olduğu, oğlu için elinden geleni yapan hoş, zeki bir kadın olup mümkün olanın yapılması için uğraştığı da ayrıca belirtilmiştir.¹⁰⁷

Sultanın güvendiği hekimi Kapoleone'nin ise yüksek mevkili kadınlardan istenen beklentileri geri çevirdiğini, ondan tedavide sır ilaç sahibi olduğu iddia edilen şarlatanları, cinci hocaları veya değişik kürlerin uygulanmasını istedikleri, onun bunları kabul etmediğini belirtir.¹⁰⁸

Gazete, İstanbul'da Dr. Leidesdorf'un raporundan memnun olmayan bir kesimin olduğu ve şayet tahta bir değişim olursa, bunun sultanın hastalığından dolayı değil politik sebeplerden dolayı gerçekleşeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁹ Aynı gazetenin akşam baskısında ise Sultan V. Murad'ın tahtan indirildiği ve yeni sultanın kardeşi II. Abdülhamid olduğunu ilk sayfadan verir. Bunun ise Dr. Leidesdorf'un raporundan sonra sürpriz bir gelişme olduğunu ifade eder. İstanbul'dan bildirildiğine göre şimdilik nazır değişikliği olmayacağını iletildiğini belirtir. Yabancı güçlere yapılan açıklamada ise taht değişiminin Sultan V. Murad'ın tahta çıkışının onuncu gününden beri yaşadığı sağlık sorunlarının artması ve yönetim kabiliyetine mani olması nedeniyle gerçekleştiğinin aktarıldığını ifade eder.¹¹⁰

Sonuç

Gazetelerden yola çıkarak Avusturya'nın başkenti Viyana'da yaşananların nasıl yorumladığını anlamak mümkündür. Özellikle Sultan Abdülaziz aleyhtarlığı son derece belirgindir. Bunun ise onun kişiliği ve devleti yönetme şekliyle alakalı olduğu aşikârdır. Zira ondan reform karşıtı, realiteden uzak, müsrif ve şahsi mallarını harcama konusunda cimri biri olarak bahsedilmektedir. Özellikle Mahmud Paşa'nın etkisinde kalmış olması yer yer hakarete varan sözlerle eleştirilmiş ve Rusya'nın bu ilişkiden daha da güçleneceğinden endişe duyulmuştur. Zira Rusya'nın güç kazanması Balkanlarla ve özellikle Bosna ile yakından ilgilenen Avusturya'nın da endişe duyduğu bir gelişmedir.

Sultan V. Murad'ın tahta çıkışından ise oldukça hoşnut olunmuştur ve hatta ondan övgüyle bahsedilmiştir. Onun eğitim ve kültüründen, devleti yeniden düzene sokabileceğinden ve kaçınılmaz olan reformları hayata geçirebileceğinden bahsedilmektedir. Hatta onun hastalığıyla ilgi dedikoduların yalan haberlerden ibaret olduğu dahi ifade edilmiş, yaşadığı korku dolu hayat ve Avrupa seyahatinde bıraktığı iyi izlenim nedeniyle sempati

107 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 2.

108 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 2. Osmanlı tarafından bakıldığında hekim Kapoleone yanlış tedaviler uygulamakla itham edilir. Hatta onun bu yanlış uygulamaları Sultan V. Murad'ı bitap düşürmüştür. O dönemin tıp alanında yaşanan gelişmeleri takip edemediği hatta iptidai yöntemler kullandığı belirtilmiştir. Sultan V. Murad'ın kulaklarının arkasına ve boynuna yetmiş kadar sülük yapıştırmak suretiyle Sultanın güçten düşmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad*, s. 323. Kapoleone'nin, Dr. Leidesdorf'un ifade ettiği gibi kendisinden istenenleri tamamen geri çeviremediği anlaşılmaktadır. Sülük tedavisi veya benzer yöntemleri kendisi tatbik etmiş ise şahsına isnat edilenler anlaşılabilirlik kazanmaktadır.

109 *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 01.09.1876, s. 2.

110 *Neue Freie Presse, Abendblatt*, 01.09.1876, s. 1.

ile yaklaşılmıştır. Sultan Abdülaziz'in ölümü meselesine ise şüpheyile bakılmaktadır. Genel intibanın bu ölümün bir cinayet olduğu yönünde olduğu söylenebilir. Zira Sultan Abdülaziz'in kişiliğinin intihar edebilecek güçte olmadığı iddia edilmektedir. Buna delil olarak Sultan V. Murad'a yazdığı mektuplar ve V. Murad'ın, dolayısıyla reformların önünün açılmış olması gösterilmektedir. Abdülaziz'in Osmanlı tarihinde katledilen ilk Sultan olmadığından ve Avrupa'da da çok sevilmediğinden, bu konu Avusturya basısında Osmanlı aleyhinde bir dönüşüme neden olmamıştır. Buna karşın Çerkez Hasan Vak'ası ile Osmanlı düzeninde bir iyileşme olacağı yönündeki düşünceler yerini kötümserliğe hatta bir Orta Doğu gerçekliği olduğuna bırakmış ve ileriye dönük bir belirsizlik oluşmuştur. Osmanlı'nın yıkılışının doğuracağı ağır sonuçlar göz önüne alındığı için yıkılması değil dönüşümü desteklenmiştir. II. Abdülhamid ile ilgili bir kafa karışıklığı olduğu anlaşılmaktadır. Onunla ilgili olumlu düşünceler olduğu gibi aksi yönde de ifadeler kullanılmıştır.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Neue Illustrirte Zeitung, 21.05.1876.

Neues Wiener Abendblatt, 30.05.1876.

Die Presse, 31.05.1876.

Morgen-Post, 31.05.1876.

Die Presse, Abendblatt, 31.05.1876.

Die Presse, 01.06.1876.

Die Presse, Abendblatt, 01.06.1876.

Morgen-Post, 01.06.1876.

Neue Freie Presse, Morgenblatt, 01.06.1876.

Neue Freie Presse, Abendblatt, 01.06.1876.

Morgen-Post, 02.06.1876.

Neue Frei Presse, Morgenblatt, 02.06.1876.

Neue Freie Presse, Abendblatt, 02.06.1876.

Morgen-Post, 03.06.1876.

Neuigkeits Welt-Blatt, 03.06.1876.

Neue Illustrirte Zeitung, 04.06.1876.

Wiener Abendpost, 06.06.1876.

Morgen-Post, 06.06.1876.

Morgen-Post, 15.06.1876.

- Wiener Abendpost*, 16.06.1876.
Die Presse, 17.06.1876.
Die Presse, Abendblatt, 17.06.1876.
Die Presse, 18.06.1876.
Vaterland, 18.08.1876.
Die Presse, 19.06.1876.
Illustriertes Wiener Extrablatt, 22.06.1876.
Neue Freie Presse, Morgenblatt, 27.06.1876.
Neue Freie Presse, Morgenblatt, 29.06.1876.
Neue Illustrierte Zeitung, 02.07.1876.
Neue Freie Presse, Morgenblatt, 03.07.1876.
Illustrierte Zeitung, 15.07. 1876
Die Presse, 25.07.1876.
Morgen-Post, 26.07.1876.
Neue Freie Presse, Morgenblatt, 28.07.1876.
Neue Illustrierte Zeitung, 06.08. 1876.
Morgen-Post, 20.08.1876.
Neues Wiener Tagblatt, 25.08.1876.
Morgen-Post, 27.08.1876.
Die Presse, 30.08.1876.
Die Presse, 01.09.1876.
Morgen-Post, 01.09.1876
Neue Freie Presse, Morgenblatt, 01.09.1876.
Neue Freie Presse, Abendblatt, 01.09.1876.

Kitaplar

- ALİ HAYDAR MİDHAT BEY, *The Life of Midhat Pasha A Record of His Sevices, Political Reforms, Banishment, and Judicial Murder*, John Murray, London, 1903.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.*
- FINDLEY, V. Carter, *Modern Türkiye Tarihi İslam Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- KARATEPE, Şükrü, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul,

2009.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.

PALMER, Alan, *Verfall und Untergang des Osmanischen Reiches*, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1997.

SERTOĞLU, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli – Haritalı*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişimleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

YILMAZ, Faruk, *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Makaleler

ÇÖMLEKÇİ, Aynur, “V. Murad’ın Tahta Çıkışının ve Saltanatının Yabancı Basına Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Sayı 63, 2019, s. 307-316.

ÇELİK, Halil İbrahim, “Bürokratik Darbe Geleneğinin Kökenleri (Kuleli Vakası ve 1876 Darbesi)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Darbeler Tarihi Özel Sayısı I, Cilt II, Sayı 2, 2016, s. 27-79.

GENCER, Ali İhsan, “Hüseyin Avni Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 18, İstanbul, 1998, s. 526-527.

KILIÇ, Selda Kaya, “1876 Anayasası’nın Bilinmeyen İki Tasarısı“, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 4, 1993, s. 557-634.

KÜÇÜK, Cevdet, “Abdülaziz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 179-185.

_____, “Murad V”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul, 2006, s. 183-185.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz & ÖZGÜLDÜR, Serdar, “1876 Anayasası’nın Hazırlanmasında Mithat Paşa’nın Rolü ve Fonksiyonu”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Sayı 5, 1994, s. 311-348.

TURAN, İlter, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 29, Sayı 1-4, 1969, s. 171-191.

TURAN, Tufan, “İspanyolların Gözünden Osmanlı Devleti’nde 1876 Darbesi ve Sultan II. Abdülhamid’in Tahta Çıkış Süreci”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı 65, 2019, s. 279-302.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Çerkes Hasan Vak’ası”, *Bellekten*, Cilt IX, Sayı 33, 1945, s. 89-133.

YAZICI, Serkan & DEMİR, Alperen, “Kamuoyu Algı Yönetimine Erken Bir Örnek

Olarak Yerli ve Yabancı Basın Kaynaklarında Çerkes Hasan Vakası”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt III, Sayı 6, 2017, s. 93-118.

Tezler

KAPICI, Özhan, *Osmanlı – Rus İlişkilerinde N.P. İgnatyev Dönemi ve Rusya'nın Osmanlı Siyaseti (1864-1877)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2013.

ÖZKAN, Ayşe, *Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.

SATI, İbrahim, *Sultan V. Murad'ın Hayatı ve Kısa Saltanatı (1840-1904)*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, 2020.

TOPÇU, Fatih Sefa, *Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2014.

İnternet Kaynakları

1876 Kânûn-ı Esâsî, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (Web. 12.03.2022).

Hans-Jürgen Konrnumpf, *Midhat Pascha, Ahmed Şefik*, <https://biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1357>, (Web. 11.03.2022).

Hans-Jürgen Kornrumpf, *Murad V.*, <https://biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1408> (Web. 11.03.2022).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Beşinci Sultan Murad'ın Tedavisine ve Ölümüne Ait Rapor ve Mektuplar*, <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/807/tur> (Web. 11.03.2022).

Kanun- u Esasi, <http://www.verfassungen.eu/tr/verf76-index.htm>. (Web. 11.03.2022).

Kemal Beydilli, *Yeni Osmanlılar Cemiyeti*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yeni-osmanlilar-cemiyeti> (Web. 12.03.22).

Ek 3: Neue Illustrirte Zeitung gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan ve Abdullah Frères'in bir fotoğrafına dayandırılan Sultan V. Murad'a ait bir çizim.¹¹³

NEUE ILLUSTRIRTE ZEITUNG

Redakteur: Johannes Rodmann.
 Eigentümer und Herausgeber: L. G. Samarski.

Abonnements-Verbindungen
 für die Annahmestellen:

Wochenpreis	21	4	Mark
Halbjährig	4	3	
Monatlich	6	10	

Verhältnisse auf die „Neue Illustrirte Zeitung“
 werden von allen in- und ausländischen Buchhändlern, Postämtern und Zeitungs-Expeditoren und direct von der
Expeditur der „Neuen Illustrirten Zeitung“
 (Wien: I., Schottengasse Nr. 6. Leipzig: Querstraße Nr. 34) angenommen.

Inserate sowie Sendungen aller Art
 werden nach vorherigem Einverständnis und können entweder
 direct bei der Expedition der „Neuen Illustrirten Zeitung“
 oder bei den Annahmestellen eingeleitet werden.
 Manuscripte werden nicht zurückgegeben.

I. Band. 1876. Einzelne Nummern 20 fr.

Wien, 4. Juni.

Erscheint jeden Sonntag.

IV. Jahrg. Nr. 23.

Der Sohn des Staatskanzlers.

Historischer Roman von Heinrich Zschner.
 (Fortsetzung)
 Fünftes Buch.
 Eine neue Zeit beginnt.
 Erstes Kapitel.

Der Herrschin lag verkehrend über die grünen Wege, durch die leeren Thäler, unter feinem erhabenen Hange schwebend das süßliche Grün; jeder Windstoß trieb ganze Wolken Laubwerk durch die Luft dahin, ein ununterbrochener Blätterregen fiel sanftend in den Wäldern nieder, wie die weißen Ähren der Reime fallend und ähnelnd gegen den ersten goldenen Himmel ragten. Das lustige Leben des Waldes in blauen; die munteren Thiere und Vögelchen sind in ihre verborgenen Schutzhäuser geflohen oder haben den tiefen Winterstille angetrieben; nur ein schwarzer freckelnder Raben zieht über die blauen Wälder hin.

Nur wenige Hofsdiener und arme, verkommene Schiffsdiener, mit halbverlorenen Fingern, das Heil in den dürftigen Händen versucht, durchstreifen, ideo nach den Waldhäusern und herrschaftlichen Höfen ausziehend, die Pflanz- und Anlagen auf den Bergen und in den Thälern um Dornbach, Remscheid, Hülshof, Weidlingau und die ganzen umliegenden Gegenden.

Es mochte armes Volk hier in den Gerichten um die Weiden, nach ärmere Zeit in gelähmter Bitterkeit. Sie leben hier zum Theil von der Ernte der Weid ihrer Kühe, die sie Sommer und Winter über die fast unwegbaren Straßen, bei Scherenschnitten mit unerbittlicher Mühe und Weiz zum Verkaufe bringen, oder vom Loh, das ziemlich reichlich gekehrt und vom Weinbau, oder vom Bemessen von Sommerwohnungen an vernünftige Städte, die sich im Sommer den Luxus eines Landanstaltens gönnen können.

Wie die Vögel sind ferner, die Ziemern unerschütterlich, die in jeder Form gepflanzt und erprobt werden. Dazu die vielen Priortage, die halberwachsenen „freiwilligen“ Krieger, die nochwendigen Befestigungen, der Verfall der mannbaren Söhne an das Militär, gerade zu einer Zeit, wenn sie für aufgewandte Mühe und Kosten etwas verdienen und abarbeiten können; es ist nicht zu bestreiten, was alle die armen Leute hier widerständig, von Jauchend auf, um sie nicht zur Bekämpfung kommen zu lassen, und die lauter Bekämpfung werden sie endlich den „Helfergerichten“, den Hysterischen, den Schreibern ein Sonderpost, die sie ganz wie die Colleen behandeln zu dürfen glauben, die bildlich in mehreren Zeilen für sie zu plagen.

Sultan Murad V.
 Nach einer Photographie von Abdullah Frères in Constantinopel. (Siehe Seite 368.)

Die Leute dieser von der Natur reich gesegneten Gegenden sehen nicht nur armthümlich und verkommen, besonders in älteren Jahren, aus, sondern verhungert, abgehirt, böser, hilflos. Sie haben ein Leben lang hart und angestrengt gearbeitet, in Hitze und Kälte, von Tagesanbruch bis in die Nacht, und ein games Leben lang sich unzureichend ernährt.

Leben und Schreiben können Wenige, im Uebrigen nach sonst nicht viel. Ihre Vergnügungen bestehen im Wirthschaftlichen, Schafeln, Tanzen und Waseln und in spätere Sommerzeit im Ballfahren nach Maria Zell, Maria-Zeller, Maria-Kamersdorf etc. etc.

Der Bauer bildet den ungelübtesten Theil der Bevölkerung und den Theil, der am Grund und Boden, an die Scholle gebunden ist; darum trägt er die schwersten, die größten Lasten und wech es kaum, warum er für seine bessere Arbeit das schwarze Brot ohne Butter isst.

Der Bauer hatte nur das Recht, sein Ackerland zu bebauen, er durfte nur eines haben und die dazu gehörigen Gründe dürfen nicht getrennt werden. — Der Oberleutnant der Güter blieb der Herrschaftsbefugte, der die Kobot, die unangesehene Arbeit seines Vorgesetzten auf seinen herrschaftlichen Gründen im Anpruch nahm. Diese Kobot war ehemals ganz unbeschränkt gewesen und wurde erst von Kaiser Josef auf hundertvierzig Tage im Jahre beschränkt, die die Oberleutner mit vier, die Halbheuer mit zwei Pferden verrichten mußten. Die Oberleutner und Kotten hatten entsprechende Tage ihre Grundarbeiten leisten. Wenn man nun noch die Steuern und nur die streng gelohenen herrschaftlichen Priortage rechnet, so wird man begreifen, daß es dem Bauer schwer gemacht war, Arbeit zu sein, da nicht allein die Grundbesitzer den Gesagten ausleg, sondern ihm auch die Vorherrlichkeit verleihe und die kühnste Lebensweise auf's Aeußerste bedrückte. Nach all dem hatte nun der Bauer noch die gesundheitlichen Steuern, wie jeder andere Stand auch, an den Staat zu bezahlen, auch bei ihm die Militärversicherung und der Strafenbau zur Last, sowie die Besatzung bei Militärtransporten und damit hatte er nur noch die Pflichten zu erwidern, indem er seine erwachsenen Kinder bezog.

Zu er übrigens nicht das Recht hatte, ein Soldat zu sein, das ihm auf seinem eigenen Grund und Boden Schaden anrichtete, zu erlegen, ohne als Soldat behandelt zu werden, verlor sich von selbst, und daß sein Grundbesitzer zu gegen ihn in jedem Falle unendlich Recht behielt, erließ sich schon daraus, daß dem Herrschaftsbefugten die Partimontalgerichtsbarkeit zu stand, d. h. das Recht der Gerichtsbarkeit sowohl in Criminal- als in Civilsachen über seine Untertanen.

Ueberdies sorgte auch die Regierung und Abel dafür, den Bauerhand nicht zu dem Bewußtsein seiner Unterdrückung und seiner Wohlthätigkeit kommen zu lassen.

Zunächst begannen sich seit einiger Zeit in vielen verfallenen Bauerhöfen gewisse Beschwerden zu bilden, die mehr und mehr um sich griffen und in einigen Theilen des Landes sogar zu partiellen Zusammenstößen geführt hatten. Man hatte ihnen erzählt und es wurde später von anderen, widerwärtigen Leuten bestätigt, daß schon in den neunziger und hundertiger Jahren „manchen im Reich“ Kobot und Schenk abgeloht worden seien, daß die Bauern in Bayern, in Sachsen und Oester von diesen unerschütterlichen Kaffen und hütteren Abgaben frei seien — daß sich dort Herrschaft und andere Beamte nicht Alles freies erlauben dürfen —

In manchen edigen Köpfe wurde ein Uebermaß an Auf, das sich mit dem Krönen hinterm Ohr nicht mehr anständig ließ, besonders wenn ein solcher Wind über das flache Land blies.

In der bekannten Höhe des Beckensgraben geht ein gewöhnlich dunkles Weizen auf und ab, in dem wir Franz-Johannes erkennen.

Ek 4: Sultan V. Murad'ın Dolmabahçe Sarayı'na geçişini tasvir eden ve *Illustrirtes Wiener Extrablatt* gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan çizim.¹¹⁴

Illustrirtes Wiener Extrablatt.

Redaction und Druckerei:
wolin alle Buchstaben zu richten
IX., Berggasse 31.

Administration, Expedition
und Inseraten-Bücherei:
I., Schulerstraße 15.

Druckerei von W. Mayer, Alservorstadt für
den Druck nach der Direction
Klein & Hofer, Michaelplatz 10.
Lithographie von W. Mayer, Alservorstadt
Lithographie von W. Mayer, Alservorstadt

Eigentümer und Herausgeber: J. J. Singer.

N 170.

Wien, Donnerstag, 22. Juni 1876.

5. Jahrgang.

Abende für Alle.
Hauptstadt: Wien.
Vertheilung: Wien.
Abend: 2. 1/2, 1. 1/2.

Denkmal des Kaisers Maximilian I.
Gemeinnützige Anstalt für die Armen
in Wien, am 1. Juni 1876.
10 bis 12 Uhr. — Die Anstalt wird
von 10 bis 12 Uhr. — Die Anstalt wird
von 10 bis 12 Uhr. — Die Anstalt wird

Murad V. auf dem Wege nach Dolmabahçhe.

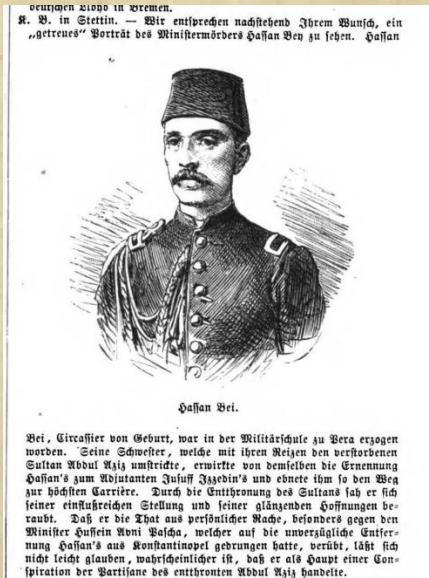
In der Nacht vom 20. auf den 21. Juni hat sich der Sultan Murad V. von dem Hofe nach Dolmabahçe begeben. Er wurde von dem Kaiserlichen Hofe begleitet und ist am 22. Juni in Dolmabahçe angekommen. Der Sultan hat sich in dem neuen Palaste einquartiert und wird dort seinen Aufenthalt nehmen. Die Bevölkerung von Wien hat die Nachricht mit Interesse aufgenommen.

Der Moment, in dem der neue Sultan die Macht übernahm, ist ein sehr wichtiges Ereignis in der Geschichte des Osmanischen Reiches. Murad V. ist ein junger Mann, der sich für Reformen interessiert. Er hat sich mit den europäischen Mächten in Verbindung gesetzt und versucht, das Reich zu modernisieren. Die Bevölkerung von Wien hat die Nachricht mit Interesse aufgenommen.

Ek 5: *Neue Illustrirte Zeitung* gazetesinin Çekez Hasan Vak'ası'na dair aktardığı haberinde yayımlanan Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa ve Raşid Paşa'ya ait portre çizimleri.¹¹⁵

Ek 6: Nazır cinayetlerinin faili Çerkez Hasan'ın *Illustrirte Zeitung* gazetesinde yayımlanan ve „aslına uygun” olduğu belirtilen çizimi.¹¹⁶

115 *Neue Illustrirte Zeitung*, 02.07.1876.

116 *Illustrirte Zeitung*, 15.07. 1876

Ek 7: *Neue Illustrirte Zeitung* gazetesinde yayımlanan ve Osmanlı-Sırp savaşında orduların konuşlandıkları pozisyonların gösterildiği kroki.¹¹⁷

